

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
katedra křesťanské sociální práce

VÝKON VEŘEJNÉHO OPATROVNICTVÍ Z POHLEDU
OSOBY S OMEZENOU SVÉPRÁVNOSTÍ A JEJÍHO
OPATROVNÍKA

Diplomová práce

Sociální práce (Sociální práce s rodinou)

Autor: Bc. Petra Huczalová, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Doležel, Th.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Českém Těšíně dne.....

Podpis.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala Mgr. Jakubovi Doleželovi, Th.D. za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady a také za čas, který mi věnoval. Poděkování patří také mým kolegyním, veřejným opatrovnicím, za ochotu podílet se na mém výzkumu a taktéž klientům za chvíle strávené při společných rozhovorech. V neposlední řadě děkuji své rodině za velkou podporu a trpělivost, jak při psaní této diplomové práce, tak po celou dobu studia.

OBSAH

Úvod.....	1
1. Svěprávnost	4
1.1 Svěprávnost.....	4
1.2 Podpůrná opatření	5
1.3 Omezení svěprávnosti	9
2. Opatrovnictví nesvěprávných osob	15
2.1 Opatrovník	15
2.2 Veřejné opatrovnictví.....	18
2.3 Veřejný opatrovník versus sociální pracovník.....	21
3. Duševní poruchy v kontextu opatrovnictví a sociální práce.....	24
3.1 Základní pojmy	24
3.2 Specifika sociální práce s osobami s duševní poruchou	26
4. Metodologie výzkumu	29
4.1 Cíl práce a výzkumné otázky	29
4.2 Strategie, metoda a technika výzkumu	30
4.3 Výzkumný soubor a jeho charakteristika	33
4.4 Sběr dat	40
4.5 Zpracování dat.....	41
5. Výsledky výzkumu.....	43
5.1 DVO 1: Jak hodnotí osoba omezená ve svěprávnosti činnost veřejného opatrovníka?	43
5.2 DVO 2: Jak hodnotí veřejný opatrovník výkon opatrovnictví s důrazem na osobu opatrovance?	48

5.3 Diskuse.....	54
Závěr	62
Seznam použité literatury a zdrojů	64
Seznam zkratek.....	70
Seznam tabulek a příloh.....	71
Anotace	72
Přílohy.....	74

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou výkonu veřejného opatrovnictví z pohledu osoby s omezenou svéprávností a jejího opatrovníka. Hlavním cílem mé práce je zjistit, jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce oběma hlavními aktéry, tedy osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem.

Veřejným opatrovníkem je obec jmenována v situaci, kdy není možné jmenovat opatrovníkem jinou vhodnou fyzickou osobu. U pověřených obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je zcela běžnou praxí, že jsou k výkonu veřejného opatrovnictví pověřeni pracovníci, kteří zároveň zajišťují u těch samých osob sociální práci. Dochází tak ke kumulaci funkcí, která klade na tyto pracovníky velmi vysoké nároky v podobě prokázání zvláštní odborné způsobilosti ve dvou správních činnostech, orientace v legislativě týkající se jak sociální práce, tak veřejného opatrovnictví apod. (Huczalová, 2020, s. 7). Pro pracovníky není jednoduché tyto dvě agendy oddělovat, sami hovoří o tom, že uvedené činnosti zcela rozdělit nelze. Veřejný opatrovník tak při výkonu své funkce neřeší pouze právní věci, ale velmi často se setkává s činnostmi, které jsou spíše sociální prací. Pro naplnění institutu veřejného opatrovnictví je tím nejdůležitějším vztah veřejného opatrovníka a opatrovance. Tento vztah by měl být založen na vzájemné důvěře, přičemž k budování důvěry mezi veřejným opatrovníkem a opatrovancem je zásadní přístup veřejného opatrovníka k opatrovanci založen na znalosti životního příběhu opatrovance, na jeho zdravotním stavu a s tím souvisejících omezeních, na projevení zájmu o druhého, na individuálním přizpůsobení vůči každému opatrovanci apod. (Čtvrtlíková a kol., 2019, s. 42).

Uvedenému tématu jsem se rozhodla věnovat, neboť se doposud existující výzkumy a publikace v českém prostředí na tuto oblast výslovně

nezaměřují. V oblasti veřejného opatrovnictví je k dispozici jen velmi málo monografií, a z toho důvodu jsou opatrovníci odkázáni pouze na metodiky a doporučení vydávaná různými ministerstvy (MPSV ČR, MV ČR, MS ČR). Velmi nízké je rovněž povědomí veřejnosti o této problematice. Mám vlastní zkušenost s výkonem veřejného opatrovnictví a jsem toho názoru, že výkon veřejného opatrovnictví v kumulaci se sociální prací je nejnáročnější oblastí v rámci sociální práce na obci a zasluhuje tak náležitou pozornost.

Mým úsilím bylo uvedenou oblast prozkoumat, analyzovat získaná data a následně jim porozumět. Diplomová práce může pomoci zvýšit povědomí laické i odborné veřejnosti o institutu veřejného opatrovnictví. Výstupy práce mohou posloužit také samotným veřejným opatrovníkům, kteří s osobami omezenými ve svéprávnosti spolupracují. Mohou pro ně být velmi přínosnou zpětnou vazbou či podnětem k využívání nových, doposud neužívaných přístupů ke vzájemné spolupráci s opatrovanci.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. První kapitola teoretické části je věnována svéprávnosti. Pro ucelení tématu jsou zmíněna také mírnější, méně omezující opatření, která by měla být využívána ještě před samotným zásahem do svéprávnosti. Dále je zde popsáno omezení svéprávnosti včetně řízení samotného. Závěr kapitoly obsahuje příklady nejčastějších duševních poruch osob s omezenou svéprávností.

Druhá kapitola seznamuje s tématem opatrovnictví nesvéprávných osob. Představen je opatrovník, jeho povinnosti a také opatrovnická rada. Další část této kapitoly je věnována veřejnému opatrovnictví a problematice kumulace funkcí veřejného opatrovníka a sociálního pracovníka. Poslední kapitola teoretické části, kapitola pod názvem „Duševní poruchy v kontextu opatrovnictví a sociální práce“, seznamuje se základními pojmy souvisejícími s touto problematikou. Představena je Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10. Závěr kapitoly je věnován specifikům sociální práce s osobami

s duševní poruchou. Empirická část práce se zabývá metodologií a také výsledky výzkumu. Představen je cíl práce a výzkumné otázky. Pro svou diplomovou práci jsem zvolila kvalitativní strategii zkoumání, metodu dotazování, techniku polostrukturovaného rozhovoru. Je zde charakterizován výzkumný soubor, popsán sběr dat a jejich zpracování. Závěr této části práce je věnován získaným poznatkům a diskusi.

1. SVÉPRÁVNOST

První kapitola se bude zabývat objasněním pojmu svéprávnost a také způsoby, jakými lze plné svéprávnosti nabýt. Pro ucelení tématu budou zmíněna podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat včetně dalšího méně omezujícího opatření, kterým je opatrovnictví bez omezení svéprávnosti. Náležitá pozornost bude věnována zásahu do svéprávnosti člověka s důrazem na samotné řízení o svéprávnosti. Na závěr kapitoly budou uvedeny příklady nejčastějších poruch osob s omezenou svéprávností.

1.1 Svéprávnost

Pojem samotný nalezneme v § 15 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“) a znamená *„způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat)“*.

Ve zvláštní části důvodové zprávy k občanskému zákoníku je svéprávnost vysvětlena velmi podobně: *„kdo je s to vlastním jednáním nabývat subjektivní práva a zavazovat se k povinnostem, je osobou svého práva (sui iuris)“* (Důvodová zpráva NOZ, 2012, s. 44).

Nabytí svéprávnosti

Plnou svéprávnost lze dle OZ nabýt třemi způsoby. Jedná se o dosažení zletilosti, tj. dovršením osmnáctého roku věku, přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství (§ 30 OZ).

V případě přiznání svéprávnosti (tzv. emancipace) a uzavření manželství je nutné rozhodnutí soudu a také věk nezletilého, který je alespoň šestnáct let (Ševčík, Kincl, Wellech, Pšenko, 2013, s. 13).

Přiznání svéprávnosti před dosažením zletilosti je upraveno v § 37, odst. 1 a 2 OZ. Pokud nezletilý dosáhl potřebného věku, může sám navrhnout soudu, aby mu byla svéprávnost přiznána. V případě, že je osvědčena schopnost nezletilého sám se živit a obstarat si své záležitosti a jestliže s tímto návrhem souhlasí jeho zákonný zástupce, soud návrhu vyhoví. Za uvedených podmínek přizná soud nezletilému svéprávnost i na návrh jeho zákonného zástupce, a to za souhlasu nezletilého (§ 37 OZ). Institut emancipace lze použít například v případě extrémního majetkového zázemí nezletilé osoby (Ševčík a kol., 2013, s. 13).

Posledním způsobem nabytí plné svéprávnosti je uzavření manželství. Soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který dovršil výše uvedeného věku, jsou-li pro to důležité důvody (§ 672 OZ). Za takovýto důvod lze nejčastěji považovat těhotenství. Soud v rámci řízení o povolení uzavřít manželství vyslechne oba budoucí snoubence a rozhodne, zda-li je sňatku zapotřebí (Ševčík a kol., 2013, s. 13).

1.2 Podpůrná opatření

Hovoříme o takových opatřeních, která mají duševně nemocným lidem pomoci řešit jejich záležitosti, pokud možno spolu s nimi, nikoli za ně. Tato opatření tak mohou významně přispět k tomu, aby nemocní lidé žili svůj život důstojněji v souladu s tím, jak si to sami přejí či přáli, dokud ještě byli schopni svá přání projevit (Křiváčková, Hamuláková, Tintěra, 2015, s. 79).

Jedná se o podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat a rovněž o opatrovnictví bez omezení svéprávnosti.

Předběžné prohlášení

Toto opatření je možné využít v případě, že lze očekávat vlastní nezpůsobilost člověka právně jednat. Takovýto člověk může projevit vůli k tomu, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, určitou osobou, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem (§ 38 OZ). Prohlášení musí být učiněno písemně, a to formou veřejné listiny nebo soukromou listinou potvrzenou dvěma svědky (§ 39 OZ).

Institut předběžného prohlášení je především opatřením preventivní povahy (Důvodová zpráva NOZ, 2012, s. 55). Příkladem pro využití je stav, kdy člověk u sebe pozoruje postupné rozvíjení duševní poruchy, např. Alzheimerovy choroby, demence (Marečková, Matiaško, 2010, s. 136).

Nápomoc při rozhodování

Tato forma podpůrného opatření je využívána v případě, kdy člověk potřebuje nápomoc při rozhodování, protože mu v tom působí obtíže duševní porucha, aniž by musel být omezen ve svéprávnosti. Takovýto člověk si může s podpůrcem ujednat poskytování podpory (§ 45 OZ). Ve smlouvě o nápomoci se podpůrce zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami. Smlouva nabývá účinnosti dnem schválení soudem (§ 46 OZ).

Nápomoc při rozhodování vychází z principu, že nemocný člověk je schopen rozhodovat samostatně, potřebuje jen určitou pomoc či asistenci k tomu, aby si utřídil fakta a vyznal se v realitě. Příkladem může být přítomnost podpůrce při jednání podporovaného v bance (Křiváčková a kol., 2015, s. 92-93).

Zastoupení členem domácnosti

Toto zastoupení lze využít u zletilého, kterému duševní porucha brání samostatně právně jednat. Takového člověka může zastupovat jeho potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo také osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Zástupce dá zastupovanému na vědomí, že ho bude zastupovat a srozumitelným způsobem mu vysvětlí povahu a následky zastoupení (§ 49 OZ). Ke vzniku zastoupení je zapotřebí schválení soudu, kdy před vydáním rozhodnutí vyvine soud potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného (§ 50 OZ). Zástupce je povinen dbát o ochranu zájmu zastoupeného a o naplňování jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného (§ 51 OZ). Zastoupení se vztahuje pouze na obvyklé záležitosti jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Zástupce není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka s trvalými následky (§ 52 OZ).

Jedná se o další opatření, které by mělo být upřednostňováno před autoritativním zásahem do svéprávnosti a ustanovením opatrovníka soudem (Marečková, Matiaško, 2010, s. 136).

Opatrovnictví bez omezení svéprávnosti

Tento institut je upraven v § 469 OZ. Zákon zde umožňuje člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jmění nebo při hájení práv obtíže, jmenovat soudem na jeho návrh opatrovníka a ve shodě s takovým návrhem určit opatrovníkovi rozsah působnosti. Takto jmenovaný opatrovník jedná zpravidla společně s opatrovancem. Pokud jedná opatrovník samostatně, jedná pouze v souladu s vůlí opatrovance (§ 469 OZ).

Marečková a Matiaško hovoří o vhodnosti tohoto opatření zejména v situaci, kdy neexistuje obava, že aktivním právním jednáním vznikne

dotčené osobě újma. Naopak by k této újmě mohlo dojít v důsledku toho, že by osoba sama právně nejednala (např. v případě žádosti o sociální dávky). Dle autorů představuje opatrovnictví bez omezení svéprávnosti jakousi střední možnost mezi nápomocí při rozhodování a tradičním opatrovnictvím (Marečková, Matiaško, 2010, s. 139).

Oblasti praxe soudů v řízeních o omezení svéprávnosti a o jiných podpůrných opatřeních se věnuje výzkum veřejného ochránce práv z roku 2020. Výzkum provedl veřejný ochránce práv v rámci své působnosti monitorovacího orgánu Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Osloveny byly všechny okresní soudy, podrobena výzkumu byla sada předem definovaných pravomocných rozhodnutí, např. rozhodnutí o omezení svéprávnosti, o prodloužení doby omezení svéprávnosti, o navrácení svéprávnosti apod. Výzkum ukázal, že praxe soudů při rozhodování právě o podpůrných opatřeních je sice velmi rozmanitá, nicméně soudy i nadále preferují omezení ve svéprávnosti před jinými alternativami podpůrných opatření. Omezení ve svéprávnosti bylo nejčastěji uplatňovaným opatřením, a to v 58 % zkoumaných případů, pro využití některé z alternativ k omezení svéprávnosti se soudy rozhodly pouze ve 28 % zkoumaných případů (Křižovatky autonomie, 2020, s. 6-7, 30-31).

Za nezbytné, v této části práce, považuji zmínit velmi důležitý výše uvedený dokument, a tím je Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. V tomto dokumentu se odráží změna přístupu k osobám s duševní poruchou, která je výsledkem dlouhodobého procesu uvědomování si práv osob s postižením. Úmluva je dokumentem Organizace spojených národů přijatém v roce 2006 v New Yorku. Pro Českou republiku vstoupil tento dokument v platnost dnem 28. října 2009 (Juríčková, Ivanová, Filka, 2014, s. 24-25). Dle článku 1 tohoto dokumentu je účelem úmluvy „*podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod*

všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti“ (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, s. 2).

1.3 Omezení svéprávnosti

„K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti“ (§ 55, odst. 1 OZ).

Zákon zdůrazňuje, že omezit svéprávnost člověka je možné jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření (§ 55, odst. 2 OZ). Omezit svéprávnost člověka může pouze soud. Ten je také povinen vyvinout potřebné úsilí ke zjištění názoru člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí (§ 56 OZ). Soud může omezit svéprávnost člověka pouze v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, rovněž vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil. Skutečnost, že má člověk obtíže dorozumívat se, není sama o sobě důvodem k omezení svéprávnosti (§ 57 OZ). Svéprávnost může být soudem omezena v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na tři roky. Pokud je zjevné, že se stav člověka v uvedené době nezlepší, může soud svéprávnost omezit na dobu delší, nejdéle však na dobu pěti let (§ 59 OZ).

Dle Marečkové a Matiaška je smyslem časového omezení trvání zásahu do svéprávnosti to, aby soud pravidelně přezkoumával, zda podmínky pro existenci uvedeného zásahu i nadále trvají (Marečková, Matiaško, 2010, s. 142- 143).

Dojde-li ke změně okolností, může soud své rozhodnutí bezodkladně změnit nebo zrušit, a to i bez návrhu (§ 60 OZ).

Řízení o svéprávnosti

Řízení je upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZŘS“).

Věcně příslušným soudem pro uvedené řízení je okresní soud (§ 3, odst. 1 ZŘS). Místně příslušným soudem je obecný soud člověka, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Je-li tato osoba bez svého souhlasu umístěna ve zdravotním ústavu nebo je-li umístěna v zařízení sociálních služeb, je příslušný soud, v jehož obvodu je tento ústav (§ 34 ZŘS).

Řízení o svéprávnosti je možné zahájit bez návrhu i na základě návrhu. V případě zahájení řízení bez návrhu soud řízení zahájí bezodkladně poté, co se dozví o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení. O zahájení řízení vydá usnesení, které poté doručí účastníkům řízení do vlastních rukou (§ 13 ZŘS).

Další možností je zahájení řízení na návrh. Tento návrh může podat kdokoli, kdo má právní osobnost, resp. způsobilost být účastníkem řízení (Křiváčková a kol., 2015, s. 67). Návrh na zahájení řízení je možné učinit do protokolu (§ 14 ZŘS). Tento návrh musí obsahovat jednak obecné náležitosti uvedené v § 42, odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“), tak další náležitosti uvedené v § 79, odst. 1 téhož zákona. Co se týká obecných náležitostí, musí být z podání patrné, kterému soudu je určeno, kdo je činí, které věci se týká a co sleduje, a musí být podepsáno a datováno (§ 42, odst. 4 OSŘ). Dalšími náležitostmi jsou např. uvedení jména, příjmení, bydliště účastníků, popřípadě rodná čísla (§ 79, odst. 1 OSŘ). Návrh na zahájení řízení o omezení nebo vrácení svéprávnosti může podat také zdravotní ústav (§ 35, odst. 1 ZŘS). Návrh na zrušení nebo změnu rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o omezení

svéprávnosti, může podat také člověk, kterému byla svéprávnost omezena (§ 35, odst. 3 ZŘS).

Účastníkem řízení o svéprávnosti je navrhovatel a také ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6, odst. 1 ZŘS). Dle § 8, odst. 2 ZŘS je státní zastupitelství oprávněno podat návrh na zahájení řízení o svéprávnosti, tzn. může mít také postavení účastníka řízení.

Zastoupení ve zmiňovaném řízení je upraveno v § 37 ZŘS, kdy soud jmenuje posuzované osobě opatrovníka pro řízení o svéprávnosti. Tímto opatrovníkem bývá obvykle osoba blízká, popřípadě jiná vhodná osoba, nebrání-li tomu zvláštní důvody.

Pokud nemůže být opatrovníkem pro řízení jmenován někdo jiný, lze jmenovat také advokáta (Křiváčková a kol., 2015, s. 69). Z nálezu Ústavního soudu ČR vyplývá, že v případě ustanovení opatrovníka jakožto zástupce účastníka řízení soudem, právě soud odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Pokud soud zjistí, že opatrovník svoji funkci v řízení buďto nevykonává fakticky vůbec, anebo zcela nedostatečně, je povinen zprostit opatrovníka jeho funkce (II. ÚS 194/11).

Soud je povinen zjistit všechny skutečnosti, které jsou pro rozhodnutí důležité, přičemž není omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci (§ 20, odst. 1 ZŘS). Soud provede i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky řízení navrhovány (§ 21 ZŘS), vyslechně posuzovaného, znalce, podle okolností také ošetřujícího lékaře posuzované osoby, jeho opatrovníka a popřípadě provede další vhodné důkazy (§ 38, odst. 1 ZŘS).

Obligatorním důkazním prostředkem v řízení o svéprávnosti je znalecký posudek, přičemž soud musí znalce vždy vyslechnout (Křiváčková a kol., 2015, s. 70). Znalecký posudek vypracovává soudní znalec (většinou se jedná o lékaře psychiatra), který v tomto dokumentu popíše výsledky odborného vyšetření a zodpoví otázky soudu. Hlavním úkolem znalce je

stanovit, zda má posuzovaná osoba duševní poruchu, která není jen přechodná, a která brání této osobě samostatně právně jednat (Řízení o omezení svéprávnosti, 2022). Role závěru soudního znalce je označována jako klíčová (Hofschneiderová, Matiaško, 2015, s. 13).

Dalším velmi důležitým důkazním prostředkem je výslech posuzovaného jako účastníka řízení (Křiváčková a kol., 2015, s. 71). Od tohoto výsledku může soud upustit v případě, že tento výslech nelze provést vůbec nebo bez újmy pro zdravotní stav posuzovaného. Soud však musí posuzovaného vždy zhlédnout (§ 38, odst. 2 ZŘS).

K výše uvedenému veřejný ochránce práv uvádí, že soud by měl všemi dostupnými a vhodnými dorozumívacími prostředky zjistit, co si posuzovaný myslí a přeje, a v jaké je situaci (Řízení o omezení svéprávnosti, 2022).

Má-li soud za to, že vzhledem k zájmům posuzovaného postačuje mírnější a méně omezující opatření, může v průběhu řízení rozhodnout právě o využití těchto opatření (§ 39 ZŘS).

Veřejný ochránce práv zdůrazňuje, že by se měl soud snažit komplexně posoudit situaci člověka a následně navrhnout nebo schválit opatření, které bude odpovídat jeho individuálním schopnostem a potřebám. Zmiňuje také rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, který uvádí, že právní úprava řízení o svéprávnosti vyžaduje, aby soudy byly při odůvodňování rozsudků pečlivé, aby bylo patrné, z jakých důkazních prostředků vychází, a aby rozsudek vždy obsahoval i hodnotící úsudek soudu. Odůvodnění by tedy nemělo být omezeno na pouhý popis zjištěných skutečností, případně na odkaz na zákonná ustanovení (Křižovatky autonomie, 2020, s. 22).

Soud rozhoduje ve věci samé rozsudkem. V tomto rozsudku, kterým se omezuje svéprávnost, vymezí rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezil, a případně dobu, po kterou účinky omezení trvají (§ 40 ZŘS).

Příklady nejčastějších poruch u osob s omezenou svéprávností

Jak je již uvedeno výše, jednou z podmínek omezení ve svéprávnosti je přítomnost duševní poruchy, která není pouze přechodná (§ 57 OZ). Právě na tomto místě diplomové práce považuji za vhodné uvést příklady duševních poruch, které bývají nejčastěji diagnostikovány u osob s omezenou svéprávností.

Při své práci se veřejný opatrovník často setkává s lidmi s různými stupni mentálního postižení.

Uvedené postižení se projevuje především sníženou schopností porozumět okolí, přizpůsobovat se a zvládat samostatně nároky života. Lidé s mentální retardací se hůře orientují v běžném prostředí a potřebují dlouhodobou podporu a pomoc, přičemž jejich závislost na pečujících osobách narůstá. Nejsou schopni si uvědomit rizika a hrozící nebezpečí (Orel a kol., 2020, s. 283–284). Schopnost učení je u osob s mentální retardací vždy omezena, převažuje mechanické učení (Vágnerová, 1999, s. 152). V závislosti na stupni postižení je potřebný dohled různé intenzity. Lidé s mentálním postižením potřebují rovněž psychickou a emoční podporu a vedení při sociálně a ekonomicky zátěžových situacích (Svoboda a kol., 2006, s. 270). U těžších stupňů tohoto postižení jsou přítomny znaky poškození centrální nervové soustavy a další fyzická nebo smyslová postižení (Emerson, 2008, s. 13).

Dalším, u nesvéprávných osob velmi často zastoupeným onemocněním, jsou psychická onemocnění schizofrenního okruhu. Tato onemocnění Orel označuje za nejzávažnější choroby vůbec, a to z toho důvodu, že mají vliv na řadu psychických funkcí současně (Orel a kol., 2020, s. 208). Kučerová nazývá schizofrenii „*chorobou chorob*“. Jedná se o mnohotvárné duševní onemocnění, které významně mění prožívání, chování i postoj ke skutečnosti (Kučerová, 2013, s. 77). Schizofrenie představuje velmi závažný problém nejen pro jedince a jeho rodinu, ale taktéž

pro celou společnost (Orel a kol., 2020, s. 208). Nejčastěji vyskytující se formou je paranoidní schizofrenie, která je charakteristická častou přítomností paranoidních bludů. Nemocný člověk se cítí ohrožen jinými lidmi, silně žárlí, cítí se být sledován apod. Bludy mají často organizující vliv na myšlení a prožívání nemocného, kdy ho vedou k symbolickým výkladům skutečnosti, ke snaze ovlivnit skutečnost prostřednictvím myšlenek, působení na dálku apod. (Ocisková, Praško, 2015, s. 48). Schizofrenie je chorobou, která je léčitelná, mnohdy však nedojde k úplnému uzdravení. Často je nutné pomoci nemocnému organizovat denní režim a program, protože sám má tendenci se izolovat a nic nedělat (Vágnerová, 2014, s. 347–348).

Tato kapitola byla věnována svéprávnosti. Z podstatné části vycházela ze znění zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v němž je tato oblast upravena. Citovány byly rovněž části zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Stručně byla zmíněna mírnější, méně omezující opatření, která by dle odborníků na dané téma, měla být využívána před omezením svéprávnosti. Dále zde bylo objasněno omezení svéprávnosti včetně řízení samotného. Závěr kapitoly seznámil s příklady nejčastějších duševních poruch osob s omezenou svéprávností.

2. OPATROVNICTVÍ NESVÉPRÁVNÝCH OSOB

Tato kapitola bude věnována charakteristice opatrovníka a popisu jeho povinností. Zmíněna zde budou další ustanovení již citovaného zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“), která upravují omezení svéprávnosti a opatrovnictví člověka. Krátce se pozastavím u opatrovnické rady, u právního institutu, který, jak bude uvedeno níže, je v dnešní praxi využíván velmi zřídka. Následující podkapitola bude věnována veřejnému opatrovnictví včetně uvedení dokumentů, které jsou pro výkon veřejného opatrovnictví zcela zásadní a pojmenování rolí veřejného opatrovníka. V souvislosti s praxí, kdy jsou velmi často k výkonu veřejného opatrovnictví pověřováni sociální pracovníci obcí, bude na závěr této kapitoly zařazena podkapitola pod názvem „Veřejný opatrovník versus sociální pracovník“.

2.1 Opatrovník

Opatrovníka jmenuje výhradně soud, který zároveň určí rozsah jeho práv a povinností. Osoba, které byl opatrovník jmenován, se na dobu trvání opatrovnictví stává opatrovancem (§ 463 OZ). Opatrovník je jmenován člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo pokud to vyžaduje veřejný zájem. Soud jmenuje opatrovníka především tomu, koho omezil ve svéprávnosti, tomu, o kom není známo, kde pobývá, neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání nebo tomu, jehož zdravotní stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv (§ 465 OZ). Při výběru opatrovníka soud přihlíží k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob, které jsou opatrovanci blízké, sledují-li jeho prospěch. Soud také dbá na

to, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi (§ 62 OZ).

Především soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl sám opatrovanec. Pokud to není možné, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuznou nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která však musí osvědčit dlouhodobý a vážný zájem o opatrovance a schopnost projevat jej i do budoucna. Není-li možné ani to, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která musí splňovat podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka (§ 471, odst. 2 OZ). Veřejný opatrovník bude charakterizován dále v textu podkapitoly pod názvem „Veřejné opatrovnictví“.

Opatrovníkem není možné jmenovat osobu nezpůsobilou právně jednat nebo osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance. Opatrovníkem nelze jmenovat ani provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (§ 63 OZ). Opatrovník není oprávněn za opatrovaného právně jednat v záležitostech, které se týkají vzniku a zániku manželství, výkonu rodičovských povinností a práv, pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání (§ 458 OZ). Opatrovník rovněž nesmí odejmout opatrovanci věc zvláštní obliby, ledaže to odůvodňuje ohrožení jeho života či zdraví (§ 459 OZ).

Dle autorů článku uveřejněného v akademickém časopise Sociológia lze fenomén opatrovnictví chápat jako jednání (a myšlení) jménem někoho jiného se souhlasem společnosti (Juríčková, Ivanová, Kliment, 2011, s. 267).

Povinnosti opatrovníka

K povinnostem opatrovníka patří udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevat o něj

skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění opatrovancových práv a chránit jeho zájmy (§ 466, odst. 1 OZ).

Pokud opatrovník rozhoduje o záležitostech opatrovance, je povinen opatrovanci vždy srozumitelně vysvětlit povahu a následky rozhodnutí (§ 466 odst. 2 OZ).

Opatrovník při plnění svých povinností naplňuje právní prohlášení opatrovance a dbá jeho názorů, a to i v případě, že je opatrovanec projevil dříve, včetně přesvědčení nebo vyznání, neustále k nim přihlíží a zařizuje opatrovancovy záležitosti v souladu s nimi. Pokud to není možné, postupuje opatrovník shodně se zájmy opatrovance. Opatrovník je rovněž povinen dbát na to, aby způsob opatrovancova života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním opatrovance (§ 467 OZ).

Pokud spravuje opatrovník jmění opatrovance, náleží mu pouze běžná správa takového jmění. Nejedná-li se o běžnou záležitost, je opatrovník povinen požádat o schválení soud (§ 461 OZ). Další povinností opatrovníka ve věci správy jmění je vyhotovit do dvou měsíců od jmenování do funkce opatrovníka soupis spravovaného jmění. Tento soupis opatrovník doručí soudu, opatrovanci popřípadě opatrovnické radě, je-li zřízena. Za trvání opatrovnictví je opatrovník povinen každoročně, vždy do 30. června, vyhotovit vyúčtování správy jmění. Je-li pro to důležitý důvod, může opatrovanec nebo opatrovnická rada navrhnout soudu, aby opatrovníkovi uložil povinnost vyhotovit mimořádné vyúčtování. Opatrovník je povinen doručit každé vyúčtování opatrovanci, opatrovnické radě a taktéž soudu (§ 485 OZ).

Opatrovnická rada

Právní úpravu opatrovnické rady nalezneme v § 472–482 OZ. Hofschneiderová a Matiaško uvádějí, že opatrovnická rada je právním

institutem, který slouží ke kontrole jednání opatrovníka a výkonu jeho funkce. Úloha opatrovnické rady je rovněž konzultativní. Uvedení autoři se zmiňují o určitých situacích v životě opatrovance, kdy je vhodnější, aby nebyl jeho osud pouze v rukách jediné osoby, tedy opatrovníka. Uvádějí, že právě zde se nabízí prostor pro zřízení opatrovnické rady (Hofschneiderová, Matiaško, 2015, s. 44). O využití institutu opatrovnické rady hovoří Souček, který ve svém článku pod názvem „K některým problémům s výkonem funkce veřejného opatrovníka zejména u malých obcí“ hovoří o míře využití institutu opatrovnické rady, která zůstává stále v minimálních číslech, a to pouze v rádech desítek v rámci celé České republiky (Souček, 2022).

2.2 Veřejné opatrovnictví

Jak bylo uvedeno výše, v podkapitole pod názvem „Opatrovník“, soud je při výběru opatrovníka vázán zákonem, přičemž postupuje dle stanoveného pořadí, kde na posledním místě stojí opatrovník veřejný (§ 471, odst. 2 OZ). Dle Marečkové a Matiaška by mělo být ustanovení veřejného opatrovníka pouze výjimečné (Marečková, Matiaško, 2010, s. 131).

V § 471, odst. 3 citovaného zákona je uvedeno, že způsobilost být veřejným opatrovníkem má obec, ve které má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízena touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu, přičemž jmenování veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas.

Výkon funkce veřejného opatrovníka obcí je výkonem přenesené působnosti (Machová a kol., 2020, s. 8). Financování této agendy je od roku 2017 realizováno formou tzv. výkonové složky příspěvku na přenesenou působnost (Čtvrtlíková a kol., 2019, s. 27). Dle aktuálních informací Ministerstva vnitra ČR je výše paušální částky na jednoho opatrovance „předběžně uvažována ve výši 30 500 Kč“ (Veřejné opatrovnictví, 2023).

Na pověřených obecních úřadech a obecních úřadech obcí s rozšířenou působností (tzv. obcí II. a III. typu) je z velké části agenda opatrovnictví svěřena sociálním pracovníkům nebo specializovaným úředníkům pro výkon veřejného opatrovnictví. Stává se, že tuto agendu vykonávají i právníci či tajemníci úřadů. V menších obcích (tzv. I. typu) zpravidla zajišťuje výkon opatrovnictví sám starosta obce (Machová a kol., 2020, s. 8). Výše uvedené informace potvrzuje výzkumné šetření, které bylo provedeno v roce 2020 v rámci obcí Moravskoslezského kraje. Z tohoto výzkumu vyplývá, že nejvíce zastoupenou pozicí pověřenou k výkonu veřejného opatrovnictví v tomto kraji je sociální pracovník (Huczalová, 2020, s. 47).

Hlavním dokumentem, na jehož základě se obec stává veřejným opatrovníkem, je pravomocné rozhodnutí soudu o jmenování obce veřejným opatrovníkem (Čtvrtlíková a kol., 2019, s. 7). Obec se může stát veřejným opatrovníkem taktéž smrtí opatrovníka (fyzické osoby) nebo jeho odvoláním, a to až do doby, dokud soud nejmenuje nového opatrovníka (§ 468 OZ). Obcí se rozumí starosta nebo jiný jím pověřený zaměstnanec obce (Čtvrtlíková a kol., 2019, s. 41).

Dalším velmi důležitým dokumentem, který je vyhotoven soudem, je Listina o jmenování opatrovníka, prostřednictvím které se veřejný opatrovník prokazuje vůči třetím stranám a jedná jménem opatrovance. Listina obsahuje například tyto náležitosti: název okresního soudu, název obce, která byla jmenovaná opatrovníkem, údaje o opatrovanci, vymezení rozsahu omezení, dobu, na kterou byla způsobilost omezena, povinnosti opatrovníka apod. Pokud je výkonem veřejného opatrovnictví pověřen zaměstnanec obce, je starostou či primátorem vyhotoveno taktéž pověření, jehož obsah se však v jednotlivých obcích liší. K náležitostem pověření patří například: označení úřadu, razítko s malým státním znakem, podpis starosty či primátora, jméno zaměstnance, který je pověřen výkonem veřejného opatrovnictví apod. (Čtvrtlíková a kol., 2019, s. 7).

Způsob výkonu opatrovnictví veřejným opatrovníkem a fyzickou osobou by neměl být odlišný. Jediným rozdílem je to, že u veřejného opatrovníka není vyžadován důvěrný vztah s osobou opatrovance. Vztah veřejného opatrovníka k opatrovanci by měl být vztahem profesionálním (Metodika výkonu opatrovnictví, 2015, s. 16).

Pojmenování rolí veřejných opatrovníků přinesla kvalitativní výzkumná studie uveřejněná v časopise *Public Administration Review*. Jedná se o studii, která zkoumala, jak veřejní opatrovníci v několika státech Spojených států amerických zodpovědně uspokojují potřeby osob s omezenou způsobilostí (terminologie užívaná v uvedených oblastech). Na základě studia dokumentů a také prostřednictvím pozorování a rozhovorů bylo identifikováno pět rolí veřejných opatrovníků. Jedná se o tyto role: zástupce v rozhodování, kontrolor poskytované služby, zprostředkovatel služeb, zástupce klienta a tvůrce vztahů. Role zástupce v rozhodování je považována za nejdůležitější aspekt péče o opatrovance, kdy veřejní opatrovníci mají pravomoc rozhodovat, např. o finančních a osobních záležitostech opatrovance. Veřejný opatrovník v roli kontrolora poskytované služby sleduje, zda jsou služby poskytované opatrovanci odpovídající jeho potřebám, zda-li jsou poskytovány v souladu s právními předpisy a jsou-li kvalitní. Role zprostředkovatele služeb spočívá, např. v zajištění finančních služeb, včetně ocenění domů či jiného majetku opatrovance, zprostředkování sociálních služeb apod. Veřejný opatrovník v roli zástupce klienta se snaží o to, aby byla potřebám opatrovanců věnována zvláštní pozornost, a aby byla zajištěna odpovídající péče kvalifikovanými poskytovateli. Role tvůrce vztahů pojímá budování a udržování vztahů na mnoha úrovních (právní, lékařské, sociální služby, osobní apod.). V souvislosti s identifikovanými rolemi výzkum ukázal na potřebu důkladné kontroly v podobě jasně stanovených etických a morálních standardů, které by měly být uplatňovány při rozhodování

o potřebách a zájmech osob, které jsou svěřeny do péče veřejného opatrovníka (Teaster Pamela, 2003, s. 396–402).

2.3 Veřejný opatrovník versus sociální pracovník

Jak je již uvedeno výše, zejména na obcích tzv. II. a III. typu, dochází v praxi k tomu, že veřejné opatrovnictví vykonávají pracovníci, kteří jsou zároveň pověřeni k zajištění výkonu sociální práce u těch samých osob. Dochází tak ke kumulaci práce veřejného opatrovníka a sociálního pracovníka, která sebou přináší řadu otázek. O tom, zda je vhodné, aby ke kumulaci těchto funkcí docházelo jsou vedeny neustálé diskuse, přičemž ze strany metodických orgánů zaznívá jasná potřeba odlišení sociální práce od opatrovnictví (Metodika výkonu opatrovnictví, 2015, s. 16).

Interpretací kumulace obou funkcí samotnými sociálními pracovníky vybraných obcí Moravskoslezského kraje se zabývá článek uveřejněný v časopisu Sociální práce/Sociálna práca. Autoři zde seznamují s výsledky výzkumu, který byl realizován v letech 2018–2019. Výzkum ukazuje na výhody a také nevýhody kumulace těchto funkcí. Jednou z výhod kumulované funkce je přesah práce veřejného opatrovníka a sociálního pracovníka, které se v řadě oblastí vzájemně překrývají a navazují na sebe. Další výhodou je využívání odborných znalostí, které jsou součástí vzdělání sociálního pracovníka. Zásadní nevýhodou kumulované funkce, která byla prostřednictvím výzkumu zjištěna, je nesourodost zařazení obou činností v systému státní správy s důrazem na jejich financování. Z argumentů popsaných v článku vyplynulo, že výhody veřejného opatrovnictví vykonávaného sociálním pracovníkem převažují nad problémy, se kterými se tato činnost potýká (Juríčková, Pěch, 2020, s. 102, 112–113).

Veřejný opatrovník

V současné době neexistuje právní předpis, který by jasně definoval kvalifikační požadavky pro osobu pověřenou výkonem veřejného opatrovnictví. K výkonu této činnosti postačuje střední vzdělání s maturitou a splnění dalších obecných předpokladů, např. plná svéprávnost, bezúhonnost apod. Od nabytí účinnosti vyhlášky č. 173/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů, musí osoba, která je pověřena výkonem veřejného opatrovnictví, prokázat zvláštní odbornou způsobilost při výkonu této správní činnosti (Čtvrtlíková a kol., 2019, s. 34). Autoři dokumentu pod názvem „Metodika kontroly výkonu veřejného opatrovnictví“ dále doporučují průběžné doplňování vzdělávání v oblastech, které veřejný opatrovník použije ve své práci, např. komunikační strategie s osobami s psychiatrickým onemocněním, krizová intervence, dluhové poradenství apod. (Bernat a kol., 2020, s. 4).

Sociální pracovník

Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jsou vymezeny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. V § 109 uvedeného zákona je vymezen soubor činností, které sociální pracovník vykonává. Jedná se o výkon sociálního šetření, zabezpečení sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti. Sociální pracovník dále zabezpečuje odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytuje krizovou pomoc, sociální poradenství a sociální rehabilitaci. Zjišťuje také potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.

V § 110 jsou vyjmenovány předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka. Jedná se plnou svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a také odbornou způsobilost. Co se týče odborné způsobilosti, jedná se o vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu, přičemž zákon specifikuje zaměření vzdělávacích a studijních programů. V § 111 tohoto zákona je zmíněno další vzdělávání sociálního pracovníka.

Úkolem této kapitoly bylo seznámit čtenáře s tématem opatrovnictví nesvéprávných osob. Pozornost byla věnována charakteristice opatrovníka a vymezení jeho povinností. Krátce byla zmíněna opatrovnická rada, jakožto kontrolní orgán výkonu funkce opatrovníka. Další část této kapitoly se zabývala veřejným opatrovnictvím. Závěr kapitoly byl věnován problematice kumulace funkcí práce veřejného opatrovníka a sociálního pracovníka.

3. DUŠEVNÍ PORUCHY V KONTEXTU OPATROVNICTVÍ A SOCIÁLNÍ PRÁCE

V úvodu této kapitoly budou objasněny základní pojmy, které s popisovanou problematikou úzce souvisí. Jedná se o pojem zdraví, nemoc a duševní porucha. Představena bude také Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10 s důrazem na kapitolu V. pod názvem Duševní poruchy a poruchy chování. Závěr kapitoly bude věnován specifikům sociální práce s osobami s duševní poruchou.

3.1 Základní pojmy

Zdraví, nemoc

Zdraví je definováno Světovou zdravotnickou organizací (World Health Organisation – WHO) jako stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady (BASIC DOCUMENTS, 2020, s. 1). Orel považuje definování zdraví a nemoci za nesnadný úkol. Zmiňuje i jiné definice, které spojují zdraví se schopností funkčně žít, prožívat, pracovat a navazovat vztahy (Orel a kol., 2020, s. 14). Novosad označuje zdraví jako stav labilní rovnováhy mezi organismem a prostředím. Autor dále hovoří o neschopnosti organismu vyrovnat se s prostředím, přičemž tato neschopnost vyvolává nemoc. Zdraví a nemoc považuje za živý proces (Novosad, 2006, s. 14).

Duševní porucha

Duševní poruchy představují rozsáhlou specifickou skupinu nemocí, kdy v Mezinárodní klasifikaci nemocí MKN-10 tvoří samostatnou kapitolu (Probstová, Pěč, 2014, s. 20). Duševní porucha je charakterizována klinicky

rozpoznatelným souborem příznaků (symptomů) nebo také poruchou chování, které narušují funkci a mnohdy jsou spojeny s pocity tísně (Malá, Pavlovský, 2010, s. 23).

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN)

MKN je publikace Světové zdravotnické organizace, jejímž úkolem je kodifikovat systém označování a klasifikace lidských onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších příznaků, situací či okolností. V České republice je jako oficiální klasifikace od roku 1994 používána 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10 (UZIS, 2023).

V praxi MKN-10 využívají soudní znalci z oboru psychiatrie, kteří ve znaleckém posudku označují duševní poruchy, kterými dospělé osoby trpí, a to pomocí třímístných kódů. První znak zleva v tomto kódu je písmeno velké abecedy a udává hlavní kategorii. Dále následují dvě číslice, které určují hlavní diagnózu. Klasifikace je rozdělena do 22 kapitol, přičemž k problematice opatrovnictví osob s duševní poruchou postačí zaměřit se na kapitolu V. pod názvem Duševní poruchy a poruchy chování. Jedná se o tyto duševní poruchy:

- F70–F79 Mentální retardace
- F00–F09 Organické duševní poruchy včetně symptomatických
- F20–F29 Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy
- F10–F19 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek
- F30–F39 Afektivní poruchy (poruchy nálady)
- F80–F89 Poruchy psychického vývoje
- F60–F69 Poruchy osobnosti a chování u dospělých (Juríčková a kol., 2014, s. 42-43).

3.2 Specifika sociální práce s osobami s duševní poruchou

Probstová a Pěč označují roli sociálního pracovníka pracujícího s lidmi s duševním onemocněním za naprosto nezastupitelnou (Probstová, Pěč, 2014, s. 18). Většina osob s duševním onemocněním potřebuje od sociálního pracovníka cílenou pomoc v podobě informací z oblasti sociálního zabezpečení, občanského, pracovního či rodinného práva a také pomoc s řešením problémů v těchto sférách. Tito lidé potřebují rovněž specifické intervence jako jsou poradenství či rodinná psychoterapie. Nejdůležitějším předpokladem k práci s duševně nemocnými osobami je základní znalost příznaků, dynamiky duševních onemocnění a terapeutických intervencí včetně vlivů medikace (Probstová in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 133, 136). Právě znalost diagnózy umožňuje sociálním pracovníkům chápat chování a prožívání, na které běžná lidská empatie nestačí (Probstová, Pěč, 2014, s. 22). Kompetentní sociální pracovník musí umět získat informace o klientovi, o jeho okolí a zázemí, musí umět sestavit a realizovat plán intervencí, hodnotit výsledky a vědět, jak práci s klientem ukončit. K těmto účelům využívá schopnosti v podobě navázání kontaktu, vedení rozhovoru, empatického naslouchání (Probstová in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 137).

Matoušek a kol. označuje komunikaci za alfu a omegu sociální práce, o komunikaci hovoří jako o základním prostředku ke sdílení významů (Matoušek, 2022, s. 20). Je důležité, aby sociální pracovník vnímal, jak klienti reagují na jeho komunikaci. Takovéto reakce mohou být verbální či neverbální, přičemž někdy může dojít také k tomu, že sdělení poskytnuté jedním z uvedených komunikačních partnerů je v rozporu se sdělením toho druhého (Payne, 1997, s. 168). Dle Michalíka by měl sociální pracovník v komunikaci s osobou s duševní poruchou vycházet ze základních zásad

komunikace, měl by mít stále na zřeteli takt, toleranci, empatii, ohleduplnost, trpělivost a úctu ke komunikačnímu partnerovi (Michalík, 2011, s. 169). Psychická porucha mění formu i obsah komunikace, přičemž sdělení mohou být nejasná, podivná a vedená zvláštní logikou. Dlouhodobé duševní nemoci pak omezují poznávací kapacitu nemocných tedy i jejich schopnost vnímat smysl komunikace a soustřeďovat se na ni (Matoušek, 2022, s. 26). Je velmi důležité pokusit se o udržení vstřícného a pozitivního naladění hovoru, klidný a pomalý tok řeči s použitím prostředků neverbální komunikace (Michalík, 2011, s. 169).

Dle Probstové zahrnuje sociální šetření v kontextu sociální práce s duševně nemocnými pozorování interakcí klienta s jeho okolím, popis klientova emočního, kognitivního a sociálního fungování, popis jeho osobních cílů a plánů, taktéž informace o jeho bydlení, o práci, sociálním a rodinném podpůrném systému. Sociální historie, která je součástí sociálního šetření je velmi významným souborem informací, který pomáhá multidisciplinárnímu týmu pochopit klienta jako člověka s jeho sociálním a kulturním zázemím, potřebami. Práci sociálního pracovníka v multidisciplinárním týmu považuje autorka nejen za nezastupitelnou, ale v některých fázích pro život člověka se závažným duševním onemocněním primární (Probstová in Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2010, s. 133, 137). V rámci multidisciplinární spolupráce sociální pracovník pracuje na řešení nepříznivé situace klientů s dalšími pomáhajícími profesionály (Matoušek, 2022, s. 26). U sociálního pracovníka, který pracuje s osobami s duševní poruchou, jsou to psychologové, lékaři s různou specializací, nejčastěji psychiatři, právníci apod.

Úlohou této kapitoly bylo seznámit se základními pojmy, které jsou v souvislosti s uvedenou problematikou zmiňovány. Představena byla, v České republice doposud platná, Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10.

Závěr kapitoly byl věnován specifikům sociální práce s osobami s duševní poruchou.

4. METODOLOGIE VÝZKUMU

Prostřednictvím této kapitoly bude představen cíl práce a výzkumné otázky. Objasněna bude strategie, metoda a také technika výzkumu. Podstatná část této kapitoly bude věnována výzkumnému souboru a jeho charakteristice. Pro přehlednost jsou základní charakteristiky znázorněny v jednoduchých tabulkách. Závěr kapitoly bude určen popisu sběru dat a jejich zpracování.

4.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce oběma hlavními aktéry, tedy osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem. Mou snahou bude zjistit pohled opatrovanců města Český Těšín a jejich veřejných opatrovníků na vzájemnou spolupráci. Mým úsilím bude uvedenou oblast prozkoumat, analyzovat získaná data a následně jim porozumět. Diplomová práce může pomoci zvýšit povědomí laické i odborné veřejnosti o institutu veřejného opatrovnictví. Výstupy práce mohou sloužit taktéž samotným veřejným opatrovníkům, kteří s osobami omezenými ve svéprávnosti spolupracují. Mohou pro ně být velmi přínosnou zpětnou vazbou či podnětem k využívání nových, doposud neužívaných přístupů k vzájemné spolupráci s opatrovanci.

Výzkumná otázka je otázka, která se týká procesu, fenoménu a aspektu, který bude zkoumán (Hendl, 2016, s. 38).

Hlavní výzkumná otázka, která z cíle této práce vyplývá, je: **Jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce mezi osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem?** Tato

hlavní výzkumná otázka bude rozdělena na dílčí výzkumné otázky, které budou směřovány na dvě skupiny informantů, tedy na osoby omezené ve svéprávnosti (opatrovanci–IO) a opatrovníky (veřejní opatrovníci–IVO).

Dílčími výzkumnými otázkami jsou: Jak hodnotí osoba omezená ve svéprávnosti činnost veřejného opatrovníka? Jak hodnotí veřejný opatrovník výkon opatrovnictví s důrazem na osobu opatrovance?

4.2 Strategie, metoda a technika výzkumu

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní strategii zkoumání.

Kvalitativní strategie se zaměřují na významy a jsou odvozovány od interpretativní tradice v sociálních teoriích. Kvalitativní výzkum se snaží objasnit sociální jednání prostřednictvím subjektivních významů aktérů a jejich konstrukcí o vlastním jednání a jednání jiných (Hendl, Remr, 2017, s. 27). Strauss a Corbinová hovoří o kvalitativním výzkumu jako o jakémkoli výzkumu, jehož výsledků není dosahováno pomocí statistických procedur či jiných způsobů kvantifikace. Takový výzkum se může týkat života lidí, příběhů, chování nebo také vzájemných vztahů (Strauss, Corbin, 1999, s. 10).

A právě vzájemnými vztahy mezi jednotlivými aktéry uvedeného výzkumu se diplomová práce zabývá. Pomocí kvalitativní metody je možné objasnit, jak je hodnocena spolupráce osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem.

Hendl uvádí, že prostřednictvím kvalitativního přístupu je možné citlivě zohlednit působení kontextu, lokální situaci a také podmínky (Hendl, 2016, s. 49). Kvalitativní metody se používají k objevení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme, ale zároveň mohou být použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme (Strauss, Corbin, 1999, s. 11). Disman hovoří také o cíli kvalitativního

výzkumu. Tímto cílem je porozumění, které vyžaduje vhléd do co největšího množství dimenzí daného problému (Disman, 2002, s. 286). Kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů a probíhá nejčastěji v přirozených podmínkách sociálního prostředí (Hendl, 2016, s. 58).

K získávání dat v rámci uvedeného výzkumu jsem s přihlédnutím ke schopnostem a možnostem informantů na straně opatrovanců zvolila metodu dotazování a techniku polostrukturovaného rozhovoru. Při dotazování osob s omezenou svéprávností je potřebný citlivý a respektující přístup. Velmi důležitá je jednoduchá a srozumitelná komunikace. Z tohoto důvodu jsem se vyhýbala používání složitých či odborných výrazů, naopak jsem volila pojmenování zcela konkrétní a jednoduchá.

Ferjenčík považuje rozhovor za nenahraditelný v případě, že se snažíme o získání informací o názorech, postojích či přáních (Ferjenčík, 2000, s. 171). Holstein a Gubrium hovoří o rozhovoru jako o neutrálním prostředku k získávání informací, kdy tazatelé kladou otázky a respondenti poskytují odpovědi. Tazatelé mají být neutrálními a nenápadnými (Holstein, Gubrium in Silverman, 2004, s. 140). V polostrukturovaném rozhovoru má tazatel předem připravený seznam otázek, přičemž způsob a forma odpovědi na tyto otázky zůstává víceméně volná. Respondent si může sám vybrat styl odpovědi (Ferjenčík, 2000, s. 175). Hendl hovoří o způsobu, jakým je otázka formulována, jako o nejdůležitějším prvku, který určuje, jak bude respondent odpovídat (Hendl, 2016, s. 173).

Při tvorbě schématu rozhovoru jsem vycházela z cíle výzkumu a vymezených výzkumných otázek. Mou snahou bylo určit takový počet otázek, který by byl pro výzkum dostačující a zároveň by informanty z řad opatrovanců příliš nezatěžoval. Otázky byly formulovány tak, aby byly jednoduché a snadno pochopitelné. Zcela jsem se snažila vyhnout otázkám komplikovaným a víceznačným.

Pro obě skupiny informantů byla vytvořena sada otázek složená z deseti oblastí dotazování.

Otázky určeny pro první skupinu informantů–**IO (opatrovanci)**:

1. Řeknete mi prosím, co znamená veřejný opatrovník?
2. Povíte mi něco o vašem opatrovníkovi?
3. Setkáváte se svým opatrovníkem?
4. Co nejčastěji řešíte při vašem společném setkání?
5. S čím vám váš opatrovník nejvíce pomáhá?
6. Kdo vám poradí, když něčemu nerozumíte?
7. Je něco, co jste po svém opatrovníkovi požadoval a on vám nevyhověl?
8. Pokud ano, co to bylo?
9. Jste se svým opatrovníkem spokojen/a?
10. Přejete si nějakou změnu ve vztahu k VO?

Otázky určeny pro druhou skupinu informantů–**IVO (veřejní opatrovníci)**:

1. Jak byste výstižně charakterizovala konkrétního opatrovance?
2. Jak si vykládáte povinnost opatrovníka udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení?
3. Co je nejčastějším předmětem vašeho společného jednání (setkání) u tohoto opatrovance?
4. Jakým způsobem se snažíte starat o naplňování opatrovancových práv a chránit tak jeho zájmy?
5. Jaký je největší problém či překážka při práci s tímto konkrétním opatrovancem?
6. Jak byste charakterizovala váš profesní vztah k opatrovanci?
7. Jak řešíte situaci, kdy dochází k rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů?
8. Jak řešíte situaci, když nastane rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit/uspokojit?

9. Myslíte si, že je opatrovanec spokojen s výkonem vaší funkce?
10. Víte, co je přáním vašeho opatrovance?

4.3 Výzkumný soubor a jeho charakteristika

Pro výběr výzkumného souboru byla zvolena metoda záměrného výběru prostého.

Záměrným nebo také účelovým výběrem je označován postup, kdy jsou účastníci výzkumu cíleně vyhledáváni podle jejich určitých vlastností, tedy kritérií. Prostý záměrný výběr je charakteristický výběrem pouze mezi potencionálními účastníky výzkumu, kteří jsou pro účast vhodní a současně se zapojením do výzkumu souhlasí (Mioviský, 2006, s. 135–136).

Účastníci tohoto výzkumu na straně opatrovanců byli vyhledáváni mezi 43 opatrovanci tří veřejných opatrovnic. Při výběru informantů jsem se zaměřila na to, aby byly zohledněny možnosti a schopnosti osob omezených ve svéprávnosti a také na to, aby byla patrná jejich rozmanitost. Mimo výše uvedený souhlas s výzkumem byla tedy zvolena následující kritéria:

- různé psychiatrické diagnózy nebo mentální retardace opatrovanců
- schopnost opatrovanců porozumět sdělením v rámci kladených otázek
- komunikační schopnost opatrovanců
- výkon veřejného opatrovnictví trval déle než jeden rok

Co se týče účastníků výzkumu na straně veřejných opatrovníků, osloveny byly všechny pracovnice, které jsou pověřeny výkonem veřejného opatrovnictví.

Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumu se účastnily dvě skupiny informantů. První skupinu tvořilo devět opatrovanců, kdy se jednalo o muže i ženy různého věku, s různými diagnózami. Druhá skupina byla zastoupena třemi opatrovnicemi. Pro

přehlednost jsou základní data o obou skupinách informantů seřazena do jednoduchých tabulek. Následuje stručná charakteristika obou skupin informantů.

První skupina informantů–IO (opatrovanci)

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky informantů IO

IO	pohlaví	věk	psychiatrická diagnóza nebo mentální retardace	rok ustanovení města Český Těšín opatrovníkem	místo pobytu opatrovance
IO1	muž	47	paranoidní schizofrenie	2020	chráněné bydlení
IO2	žena	57	lehká mentální retardace	2021	chráněné bydlení
IO3	muž	33	lehká mentální retardace	2020	chráněné bydlení
IO4	muž	57	paranoidní schizofrenie s těžkým postpsychotickým defektem osobnosti	2016	chráněné bydlení
IO5	muž	36	paranoidní schizofrenie	2021	chráněné bydlení
IO6	žena	35	schizofrenie	2021	byt
IO7	žena	58	schizoafektivní porucha smíšený typ, postpsychotický defekt osobnosti, škodlivý abusus alkoholu, degradace osobnosti	2016	byt
IO8	muž	40	lehká mentální retardace s poruchami chování	2020	chráněné bydlení
IO9	žena	42	lehká až středně těžká mentální retardace schizotypní porucha	2013	domov pro osoby se zdravotním postižením

Zdroj: Vlastní výzkum

Tato skupina informantů (dále jen „IO“) byla zastoupena pěti muži a čtyřmi ženami. Nejmladšímu opatrovanci bylo 33 let, nejstaršímu 58 let. U tří IO byla diagnostikována mentální retardace (F70–F79), u pěti IO se jedná o schizofrenii, poruchy schizotypální a poruchy s bludy (F20–F29), u jednoho IO šlo o kombinaci těchto duševních poruch. Mezi diagnózami byly navíc

zaznamenány také duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek (F10–F19). U IO vykonávalo město Český Těšín funkci veřejného opatrovníka nejdéle od roku 2013, po nejkratší dobu, a to od roku 2021. Naprostá většina IO (v počtu sedm) se nacházela v pobytové sociální službě (chráněné bydlení, domov pro osoby se zdravotním postižením), pouze dva IO žili v bytě.

Informant č. 1 (dále jen „IO1“) je svobodný, 47letý muž, který trpí paranoidní schizofrenií. IO1 je omezený ve svéprávnosti od roku 2018, kdy návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti byl podán psychiatrickou nemocnicí. Dříve žil ve společné domácnosti se svou matkou, která však zemřela. Samostatné bydlení nezvládl, přestal hradit náklady na bydlení, z důvodu dluhu byl vystěhován. Nedokázal si nalézt nové bydlení, žil na ulici. Několik měsíců si nevyzvedával důchod, nenavštěvoval lékaře, neužíval léky, ač trpěl těžkým duševním onemocněním. Důsledkem byla hospitalizace v psychiatrické nemocnici. Město Český Těšín je opatrovníkem IO1 od roku 2020. IO1 je omezen ve svéprávnosti tak, že není schopen samostatně právně jednat vyjma běžných záležitostí každodenního života. Nyní žije IO1 v chráněném bydlení, využívá služeb sociálně terapeutických dílen. Je poživitelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, byl mu přiznán příspěvek na péči v prvním stupni.

Informant č. 2 (dále jen „IO2“) je rozvedená, 57letá žena, je matkou dvou, dnes již dospělých dětí. IO2 byla diagnostikována lehká mentální retardace. IO2 je omezená ve způsobilosti k právním úkonům (terminologie před platností NOZ) od roku 2013. Návrh na zahájení řízení ve výše uvedené věci byl podán dcerou, která rovněž projevila zájem stát se opatrovníkem své matky. Soud však dceru IO2 opatrovníkem neustanovil, a to z důvodu absence vztahu důvěry a také na základě přání opatrované. Opatrovníkem

byla ustanovena sociální služba (toto již dnes není možné). Město Český Těšín je ustanoveno opatrovníkem od roku 2021. IO2 je omezena v celé řadě oblastí tak, že není schopná např. spravovat své jmění, nakládat s finančními prostředky přesahujícími částku 1600,- Kč, uzavírat smlouvy, vyřizovat sociální dávky, rozhodovat o záležitostech týkajících se zdravotního stavu apod. IO2 nyní žije v chráněném bydlení, je závislá na sociálních dávkách, byl jí přiznán příspěvek na péči v druhém stupni.

Informant č. 3 (dále jen „IO3“) je svobodný, 33letý muž, který trpí lehkou mentální retardací. Omezený ve způsobilosti k právním úkonům (terminologie před platností NOZ) je od roku 2008. Návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti byl podán výchovným ústavem. Rodiče IO3 byli zbaveni rodičovských práv, umístění do pěstounské péče nebylo úspěšné a IO3 byl umístěn do ústavní péče. Původně bylo opatrovníkem ustanoveno město, ve kterém v té době IO3 žil. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od roku 2020. IO3 je omezen ve svéprávnosti v celé řadě oblastí, např. nakládání s finančními částkami přesahujícími částku 600,- Kč, uzavírání smluv, rozhodování o své léčbě, samostatného vystupování při úředních jednáních apod. IO3 nyní žije v chráněném bydlení, je poživitelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, byl mu přiznán příspěvek na péči v prvním stupni.

Informant č. 4 (dále jen „IO4“) je svobodný, 57letý muž, který trpí paranoidní schizofrenií s těžkým postpsychotickým defektem osobnosti. Omezený ve svéprávnosti je od roku 2016. Návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti byl podán psychiatrickou ambulancí. IO4 žil v nepříjemných podmínkách, ze svého bytu téměř nevycházel. Bez pomoci rodičů nedokázal zajistit své základní potřeby, nebyl schopen si zajistit stravu, zabezpečit lékařskou péči apod. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od

roku 2016. IO4 je omezen ve svéprávnosti tak, že není způsobilý samostatně právně jednat, vyjma běžných záležitostí každodenního života. IO4 aktuálně žije v chráněném bydlení, je poživitelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, byl mu přiznán příspěvek na péči v prvním stupni.

Informant č. 5 (dále jen „IO5“) je svobodný, 36letý muž, kterému byla diagnostikována paranoidní schizofrenie. Omezený ve svéprávnosti je od roku 2017. Návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti podala matka. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od roku 2021. Svěprávnost IO5 je omezena tak, že není způsobilý samostatně právně jednat a spravovat své jmění vyjma právního jednání v běžných záležitostech každodenního života. IO5 aktuálně žije v chráněném bydlení, je poživitelem invalidního důchodu třetího stupně, byl mu přiznán příspěvek na péči ve druhém stupni.

Informant č. 6 (dále jen „IO6“) je svobodná, 35letá žena, které byla diagnostikována schizofrenie. Omezená ve svéprávnosti je od roku 2020. Návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti podala matka. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od roku 2021. IO6 je omezena ve svéprávnosti, jde-li např. o tato právní jednání: nakládání s finančními prostředky a jměním, které nepřesáhne polovinu invalidního důchodu, přijímání a odmítání zdravotnických služeb v souvislosti s duševní poruchou týkající se uzavírání smluv apod. IO6 aktuálně žije se svým přítelem v pronajatém bytě, je poživatelkou invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně. Příspěvek na péči nebyl přiznán.

Informant č. 7 (dále jen „IO7“) je rozvedená, 58letá žena, matka tří, dnes již dospělých dětí. IO7 byla diagnostikována schizoafektivní porucha, smíšený typ, postpsychotický defekt osobnosti, škodlivý abusus alkoholu, degradace

osobnosti. Omezená ve způsobilosti k právním úkonům (terminologie před platností NOZ) je od roku 2016, návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti byl podán psychiatrickou nemocnicí. IO7 byla dlouhodobě vedena v psychiatrické ambulanci, po rozvodu začala žít bezdomoveckým způsobem života, byla opakovaně hospitalizována v psychiatrických nemocnicích. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od roku 2016. IO7 je omezena ve svéprávnosti tak, že není schopna samostatně právně jednat vyjma běžných záležitostí každodenního života. IO7 nyní žije v pronájmu bytu se svým přítelem. Je poživatelkou invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, byl jí přiznán příspěvek na péči v prvním stupni.

Informant č. 8 (dále jen „IO8“) je svobodný, 40letý muž, kterému byla diagnostikována lehká mentální retardace s poruchami chování. Omezený ve svéprávnosti je od roku 2020, návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti podala sociální služba, kde byl IO8 umístěn. Do osmnácti let žil s rodiči, poté v domově pro osoby se zdravotním postižením. Zde bylo zjištěno, že je IO8 finančně negramotný, nerozumí úředním dopisům, smlouvám, vlivem uvedeného onemocnění je velmi důvěřivý, lehce zneužitelný. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od roku 2020. IO8 je omezen ve svéprávnosti tak, že není způsobilý samostatně právně jednat s výjimkou právního jednání v běžných záležitostech každodenního života. Nyní žije v chráněném bydlení. Je poživatelem invalidního důchodu prvního stupně, byl mu přiznán příspěvek na péči v prvním stupni.

Informant č. 9 (dále jen „IO9“) je svobodná, 42letá žena, které byla diagnostikována lehká až středně těžká mentální retardace a schizotypní porucha. Omezená ve způsobilosti k právním úkonům (terminologie před platností NOZ) je od roku 2013, návrh na zahájení řízení ve věci posouzení svéprávnosti byl podán sociální službou, kde IO9 žila. Vlivem onemocnění je

snadno ovlivnitelná, vyhoví každému, své finanční prostředky půjčí komukoli. Město Český Těšín bylo ustanoveno opatrovníkem od roku 2013. IO9 je omezena ve svéprávnosti tak, že není způsobilá samostatně právně jednat, vyjma běžných záležitostí každodenního života. Aktuálně žije v domově pro osoby se zdravotním postižením. Je poživatelkou invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, byl jí přiznán příspěvek na péči ve druhém stupni.

Druhá skupina informantů–IVO (veřejní opatrovníci)

Tabulka č. 2: Základní charakteristiky informantů IVO

IO	pohlaví	délka praxe v sociální oblasti	délka praxe při výkonu veřejného opatrovnictví	dosažená odborná způsobilost/titul
IVO1	žena	22 let	tři roky	vyšší odborná škola sociální/DiS. vysoká škola/Bc.
IVO2	žena	23 let	šest let	vysoká škola v jiném státě/mgr
IVO3	žena	tři roky	tři roky	vyšší odborná škola sociální/DiS. pokračování ve studiu na vysoké škole

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve druhé skupině informantů jsou zastoupeny tři ženy, které vykonávají funkci veřejného opatrovníka a zároveň u svých opatrovanců realizují činnost sociální práce. Všechny tři pracovnice tedy splňují předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka dle § 109–111 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Zároveň, jakožto úředníci územních samosprávných celků, kteří vykonávají správní činnost, byly povinny prokázat zvláštní odbornou způsobilost při výkonu veřejného opatrovnictví a v sociálních službách. Zvláštní odborná způsobilost je upravena zákonem č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných

celků, ve znění pozdějších předpisů a také vyhláškou č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů.

4.4 Sběr dat

Data potřebná pro výzkum byla získávána od počátku měsíce srpna roku 2022 do počátku měsíce února roku 2023. Výzkum se zaměřil na osoby, které mají omezenou svéprávnost a pro které byl soudem ustanoven opatrovník, aby naplňoval jejich práva a chránil jejich zájmy. Z tohoto důvodu jsem ještě před započítím sběru dat se všemi opatrovníky konzultovala, zda jsou konkrétní opatrovanci schopni udělit souhlas s účastí ve výzkumu. Všichni informanti z řad opatrovanců byli schopni tento souhlas udělit. Od všech účastníků výzkumu byl tedy získán poučený (informovaný) souhlas. Pro potřeby tohoto výzkumu byl zvolen pasivní souhlas. Účastníci výzkumu byli rovněž ubezpečeni o zajištění jejich anonymity. U IO jsem usilovala o zajištění pocitu bezpečí a pohodlí tak, aby byly minimalizovány stresové situace a rizika. Zároveň jsem se snažila o respektování individuálních potřeb jednotlivých informantů. Opatrovancům byl nabídnut časový prostor k odpočinku mezi jednotlivými dotazy. Respektovala jsem taktéž specifické potřeby některých opatrovanců v oblasti mobility či zdravotního stavu. Rozhovory s účastníky výzkumu na straně IO probíhaly v naprosté většině v jejich přirozeném prostředí, pouze ve dvou případech se uskutečnily v kanceláři výzkumníka. V obou případech se jednalo o situaci, kdy informanti sami vyjádřili obavu z možné přítomnosti partnera či spolubydlícího při vedení rozhovoru. Komunikace byla přizpůsobena schopnostem osob omezených ve svéprávnosti tak, aby byla srozumitelná a vedla k porozumění. U žádného z informantů opatrovanců nebylo nutné použít komunikační pomůcky.

Otázky byly formulovány jasně a jednoduše, přičemž informantům byl dán dostatečný časový prostor k vyjádření jejich odpovědí. V případě potřeby jsem dotazy trpělivě opakovala či vysvětlovala jinými slovy. U IVO probíhaly rozhovory v jejich kancelářích. Každý rozhovor byl nahráván na diktafon a trval zhruba od 30 minut do 45 minut.

4.5 Zpracování dat

Data získaná prostřednictvím výzkumu byla následně zpracována na základě kvalitativní analýzy.

Hendl hovoří o kvalitativní analýze jako o umění ke zpracování dat smysluplným a užitečným způsobem a nalezení odpovědi na položenou výzkumnou otázku (Hendl, 2016, s. 227). Mezi základní procedury kvalitativní analýzy kupříkladu patří přepis dat, opakované čtení těchto přepisů, hledání souvislostí a témat v datech, generování grafického znázornění, aby se usnadnila jejich interpretace apod. (Hendl, Remr, 2017, s. 216).

Pro potřeby tohoto výzkumu byla provedena doslovná transkripce mluveného projevu do písemné podoby, následně byla provedena analýza pomocí kódování. Nahrávky a přepisy jednotlivých rozhovorů byly pořizovány výlučně pro potřebu tohoto výzkumu, nebudou tedy nikde uveřejněny.

Dle Hendla je kódování hlavním bodem analýzy, přičemž nám pomáhá data popsat. Jednotlivé kódy jsou přiřazeny k úseku dat, které klasifikují či kategorizují, váží se také k výzkumným otázkám (Hendl, 2016, s. 232). Údaje získané rozhovory byly analyzovány pomocí techniky otevřeného kódování.

Otevřené kódování je ta část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí studia získaných údajů. Během otevřeného

kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly. Jakmile jsou v údajích identifikovány určité jevy, mohou být pojmy seskupovány kolem nich. Tento proces se nazývá kategorizace (Strauss, Corbin, 1999, s. 43–45).

V každém transkriptu jsem si nejprve barevným fixem oddělila významové úseky, které jsem pojmenovávala názvy, kódy. Kódy jsem dále dle podobnosti seřazovala do kategorií.

Úvod této kapitoly patřil seznámení s cílem práce a s výzkumnými otázkami. Vysvětlena byla strategie, metoda a rovněž technika výzkumu. Pro tento výzkum byla zvolena kvalitativní strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Značná pozornost byla věnována výzkumnému souboru a jeho charakteristice. V závěru této kapitoly byl popsán sběr dat a jejich zpracování.

5. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Tato kapitola bude věnována interpretaci získaných dat. Kapitola je rozdělena dle dílčích výzkumných otázek, navazují identifikované kategorie, které budou následně interpretovány. Po interpretaci všech zjištěných kategorií budou následovat souhrnné odpovědi na dílčí výzkumné otázky. Při práci s kategoriemi a kódy budou u informantů opatrovanců použity jejich doslovné citace, u informantů veřejných opatrovníků to budou parafráze jejich odpovědí. Tyto záznamy budou součástí diplomové práce, budou zde vloženy v podobě příloh. Konec této kapitoly bude věnován diskusi.

5.1 DVO 1: Jak hodnotí osoba omezená ve svéprávnosti činnost veřejného opatrovníka?

Identifikace kategorií

- a. Porozumění významu veřejného opatrovníka osobou omezenou ve svéprávnosti
- b. Subjektivní charakteristika osoby veřejného opatrovníka osobou omezenou ve svéprávnosti
- c. Pohled osoby omezené ve svéprávnosti na spolupráci s veřejným opatrovníkem
- d. Spokojenost osoby omezené ve svéprávnosti s veřejným opatrovníkem

Interpretace kategorií

- a. Porozumění významu veřejného opatrovníka osobou omezenou ve svéprávnosti

Výzkum prokázal, že naprostá většina informantů z řad opatrovanců (osm z devíti osob) porozuměla významu, který má veřejný opatrovník v pozitivním slova smyslu. Nejčastěji zmiňovanými termíny, které byly součástí odpovědí na otázku „Řekněte mi prosím, co znamená veřejný opatrovník?“, byly tyto: pomáhat, opatrovat, starat se, zařizovat, zajišťovat, pečovat, zajímat se, podporovat. Výstižnou odpovědí bylo sdělení IO6, prostřednictvím kterého byl veřejný opatrovník definován jako někdo, kdo „opatruje a drží nad ním tu ochrannou ruku“. Velmi zajímavé byly odpovědi dvou informantů IO5 a IO1. IO5 na uvedenou otázku odpověděl: „Něco jak druhá mamka, prostě“. Odpověď IO1 zněla takto: „Zastupuje mě, jako kdybych byl děcko“. S obdobným připodobněním opatrovnictví jsem se setkala při studiu odborné literatury v rámci tvorby této diplomové práce ze strany odborníků, kdy např. Pešlová hovoří o tom, že je opatrovnictví podobné rodičovství, když pečujeme o děti (Pešlová, 2021, s. 17).

b. Subjektivní charakteristika osoby veřejného opatrovníka osobou omezenou ve svéprávnosti

Výzkum prokázal, že naprostá většina informantů opatrovanců (osm z devíti) v rámci odpovědi na otázku správně pojmenovala svou veřejnou opatrovnici. Jeden z opatrovanců (IO4) nebyl schopen pojmenovat svou opatrovnici kvůli skutečnosti, že měl problém s rozlišením mezi třemi osobami, které s opatrovancem úzce spolupracují. Jednalo se o veřejného opatrovníka, sociálního pracovníka zařízení, kde IO4 žije a pracovníka v sociálních službách. Podrobnějším přiblížením kompetencí jednotlivých osob se IO4 podařilo veřejnou opatrovnici správně pojmenovat. Veřejné opatrovnice byly svými opatrovanými charakterizovány zejména prostřednictvím těchto pojmenování: hodná, obětavá, příjemná, laskavá, šikovná, milá, trpělivá,

pozitivně naladěná. Ve výpovědích většiny informantů z řad opatrovanců (šest z devíti) byla veřejná opatrovnice označena za jedinou osobu, kterou by opatrovanci oslovili v případě, že by něčemu nerozuměli a potřebovali by poradit. Zbývající opatrovanci označili např. přítele, asistentku, ale pouze v konkrétních situacích, ve specifických by se obrátili na svého opatrovníka. V rámci svých odpovědí někteří opatrovanci zmiňovali komunikaci se svou opatrovnicí, která se zdála být neformální, kdy např. IO2 uvedla: *„Vždycky kecáme, pak se zase dá do práce“*...IO5 uvedl: *„Hlavně jsem rád, že mám někoho, s kým si můžu promluvit o něčem třeba“*. IO6 sdělila: *„Komunikujeme spolu o životě“*.

c. Pohled osoby omezené ve svéprávnosti na spolupráci s veřejným opatrovníkem

Výzkum ukázal, že všichni opatrovanci se pravidelně setkávají se svými opatrovnicemi. Někteří opatrovanci jsou schopni samostatně využívat různé formy komunikace, prostřednictvím kterých si mohou setkání se svou opatrovnicí sami zařídit, jiní spolupracují s pracovníky sociálních služeb, kteří jim pomohou ve spojení s opatrovníkem. Nejčastěji preferovanou formou komunikace je telefonický hovor a poté e-mailová korespondence. Co se týče četnosti setkávání, většina informantů opatrovanců uvedla, že setkání probíhá jednou v měsíci. Dále bylo zjištěno, že setkání jsou mimo jiné určena také k převzetí finančních prostředků opatrovancem, buďto prostřednictvím opatrovnice, nebo na pokladně městského úřadu. Získané informace ukázaly, že nejčastějším předmětem setkání opatrovanců s opatrovníky je finanční oblast (shoda u všech opatrovanců). V rámci této oblasti byly opatrovanci zmiňovány konkrétní úhrady nákladů na bydlení či za služby, úhrady dluhů a půjček, kapesné. Dalšími tématy, která byla řešena při společných setkáních, byla (dle četnosti opakování) tato: zdravotní oblast (motivace k vyšetření,

zajištění odborného lékaře), oblast práce (hledání vhodného zaměstnání, vysvětlení obsahu pracovní smlouvy), oblast spolupráce se soudem ve věci řízení o omezení svéprávnosti, problémové chování a oblast bydlení.

d. Spokojenost osoby omezené ve svéprávnosti s veřejným opatrovníkem

Prostřednictvím získaných dat bylo zjištěno, že naprostá většina informantů z řad opatrovanců (osm z devíti osob) je se svými opatrovnici spokojena. Jediný IO3 nevyjádřil spokojenost zcela, když hovořil o tom, že opatrovnice by mohla být „ráznější“. Touto změnou přístupu si opatrovanec slibuje vyřešení svých opakujících se problémů. Z odpovědí některých informantů opatrovanců vyplynulo přání, aby jim jejich veřejná opatrovnice „zůstala“ i nadále. Na otázku: „Je něco, co jste po svém opatrovníkovi požadoval a on vám nevyhověl?“ odpověděla naprostá většina opatrovanců, že se s takovouto situací nesetkala, jejich opatrovnice jim vždy vyhověla. Jediný IO3 se zmínil o situaci, kdy jeho opatrovnice nesouhlasila s koupí nového mobilního telefonu. Rozhovory s opatrovanci dále ukázaly, že naprostá většina opatrovanců si nepřeje změnu ve vztahu k veřejnému opatrovnictví. O již zmiňované změně ve smyslu změny přístupu veřejné opatrovnice hovořil IO3. IO5 vyslovil přání být opět svéprávným a sám bydlet, ale až v budoucnu. IO6 uvedla, že chce „zabojovat“ a být znovu svéprávná, ze strany opatrovnice cítí velkou podporu a motivaci, zároveň ale dodala, že si přeje, aby jí opatrovnice i nadále pomáhala. IO7 nehovořila o změně ve vztahu k veřejnému opatrovnictví přímo, ale zmínila se o tom, že její přítel opatrovníkem být nemůže.

Souhrnná odpověď na DVO1

Z výzkumu vyplynulo, že veřejný opatrovník je informanty popisován jako někdo, kdo se jim snaží pomoci, kdo je podporuje, pečuje o ně, nikoli jako někdo, kdo se je snaží kontrolovat či dokonce omezovat. Za důležité považují zmínit připodobnění veřejného opatrovníka k matce jedním z opatrovanců. Veřejný opatrovník je pojmán nejen jako prostředek ochrany, ale především jako podpora osoby omezené ve svéprávnosti. Téměř všichni informanti z řad opatrovanců vědí, kdo je jejich opatrovníkem a dokáží jej pojmenovat. Všechny veřejné opatrovnice byly svými opatrovanci označeny výhradně pozitivními charakteristikami. Většina informantů z řad opatrovanců vyjádřila vůči svým opatrovnicím důvěru, kdy byly tyto opatrovnice označeny jako jediné osoby, na které by se opatrovanci obrátili v případě potřeby porozumět nějakému tématu či problému. Vyjádření některých opatrovanců o tématech vzájemné komunikace mezi nimi a opatrovníky ukázala na vytvoření velmi důvěrného vztahu mezi veřejným opatrovníkem a opatrovancem. Výzkum poukázal na pravidelná setkávání opatrovanců se svými opatrovnicemi, kdy většina opatrovanců se se svou opatrovnici setkává jednou měsíčně a tato četnost jim zcela vyhovuje. Ze zjištěných dat vyplynulo, že způsob, jakým jednotlivá setkání probíhají, je zcela individuální. Záleží zejména na potřebách a možnostech opatrovance. Výsledky výzkumu naznačují, že setkání mezi opatrovanci a opatrovníky se většinou týkají finanční oblasti, což je shodné u všech opatrovanců. Kromě této oblasti existují i další témata, ke kterým se opatrovanci s opatrovníky setkávají. Opatrovanci, kteří se zúčastnili výzkumu, vyjádřili spokojenost se svými opatrovnicemi, až na jednu výjimku. Tento jediný opatrovanec byl se svou opatrovnici mírně nespokojen, když vyjádřil názor, že by mohla být "ráznější". Naprostá většina opatrovanců se neseťkala se situací, že by po své opatrovnici něco žádali a ona jim nevyhověla. Mezi opatrovanci byl pouze jeden informant, který výslovně

kritizoval svou opatrovnici, když uvedl, že mu nedovolila zakoupit si nový mobilní telefon. Většina opatrovanců nevyjádřila přání po změně ve vztahu k veřejnému opatrovnictví. Jedna opatrovaná vyjádřila přání stát se opět svéprávnou, ale počítá i nadále s pomocí veřejné opatrovnice. Další opatrovaný hovořil taktéž o touze být svéprávný, ale až „v budoucí době“.

5.2 DVO 2: Jak hodnotí veřejný opatrovník výkon opatrovnictví s důrazem na osobu opatrovance?

Identifikace kategorií

- a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem
- b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem
- c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného opatrovnictví

Interpretace kategorií u IVO1

- a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem

Informace zjištěné dotazováním ukazují na znalost životních příběhů všech opatrovanců IVO1 zapojených do výzkumu. Veřejná opatrovnice prokázala znalost životních příběhů u svých opatrovanců, kdy tyto příběhy zahrnovaly informace o rodinných vztazích opatrovance, o jeho sociálním prostředí, zdravotním stavu, osobních zájmech a dalších důležitých životních událostech. IVO1 se v rozhovoru zmínila o individuálních charakteristikách svých opatrovanců, tedy o jejich jedinečných vlastnostech, potřebách, přáních,

schopnostech či naopak omezeních a také o problémech jednoho z opatrovanců. Dle názoru IVO1 jsou opatrovanci s jejím výkonem spokojeni.

b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem

Výzkum prokázal, že IVO1 přistupuje k povinnosti opatrovníka udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení zcela individuálně. Vhodný způsob a rozsah setkávání volí v závislosti na konkrétní situaci a potřebách klienta. IVO1 se se svými opatrovanci osobně setkává jednou v měsíci, pokud by vyvstala potřeba, tak ještě častěji. U všech opatrovanců IVO1 je nejčastěji řešena finanční oblast. Další řešená témata jsou: přezkumné řízení ve věci svéprávnosti, zdravotní stav, rodinné vztahy, možnosti bydlení, problémové chování jednoho z opatrovanců. Za největší problém či překážku ve své práci s opatrovanci IVO1 označila tvrdohlavost jednoho z opatrovanců, která se projevuje odmítáním změny postoje ke konkrétní věci. Ke zmírnění této překážky se IVO1 snaží využívat individuální přístup ke konkrétnímu opatrovanci v podobě trpělivého naslouchání, jasné a srozumitelné komunikace, vnášení důkazů a faktů. Dalším označeným problémem či překážkou v práci s opatrovanci je označen stav, kdy je zapotřebí opatrovanou neustále intenzivně, dlouhodobě přesvědčovat, aby překonala své obavy a přijala potřebnou léčbu. Problémem u třetího opatrovance je závislost na specifických zařízeních, resp. na nakládání s nimi. IVO1 se snaží nastavit limity ve vztahu k nákupu uvedených zařízení, vytvářet zdravé návyky, chránit opatrovance před nebezpečím spojeným s nákupem specifických zařízení.

c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného opatrovnictví

Výzkum ukázal, že IVO1 přistupuje ke svým opatrovancům zcela individuálně. Individuálním je také způsob, kterým se snaží o naplňování opatrovancových práv a ochranu jeho zájmů. V případě vzniku rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů, přikládá IVO1 velký význam komunikaci. Opatrovanci s trpělivostí vysvětluje možnosti řešení, důsledky jednání, argumentuje apod. Stejně tak postupuje v případě vzniku situace, kdy nastane rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit. Vztah k opatrovanci IVO1 označuje jako vztah profesionální, který se zakládá na vzájemné komunikaci a spolupráci, IVO1 se snaží striktně oddělovat osobní život od své práce.

Interpretace kategorií u IVO2

a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem

Výzkumné šetření prokázalo znalost životního příběhu IVO2 u všech tří opatrovanců zapojených do výzkumu. IVO2 popsala životní příběhy opatrovanců, které se skládají z mnoha aspektů a událostí z jejich života. Během rozhovorů se IVO2 zmínila o rodinných vztazích opatrovanců, o jejich dospívání, ztrátách, vzdělání apod. IVO2 hovořila o charakterových vlastnostech svých opatrovanců, které se liší v závislosti na jejich osobnosti a individuálních vlastnostech. IVO2 zastává názor, že jsou opatrovanci s výkonem funkce opatrovníka spokojeni.

b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem

Informace získané rozhovory s IVO2 ukazují na to, že způsob a rozsah setkávání volí IVO2 individuálně dle konkrétní situace v závislosti na potřebách opatrovance. Velmi velkou váhu přikládá IVO2 telefonické

komunikaci s opatrovanými a také s pracovníky sociální služby, kde opatrovanci žijí. Častost osobních setkání vychází z konkrétní situace a z potřeb opatrovanců, není nastavena paušálně. Nejčastějším tématem k setkání IVO2 a opatrovanců je utrápenost jednoho opatrovance a jeho obava z možných hrozeb, finanční oblast, rodinné vztahy, možnost práce. IVO2 neoznačila žádný problém či překážku při práci se svými opatrovanci. Zmínila se pouze o nepatrných nesnázích, které ale nezpůsobují potíže při práci s opatrovanci.

c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného opatrovnictví

Výzkum ukázal, že i IVO2 přistupuje ke svým opatrovancům zcela individuálně. Snahou opatrovníka je individuálním způsobem naplnit práva opatrovaného a chránit jeho zájmy. IVO2 se snaží věnovat dostatečnou pozornost jedinečným potřebám a situaci každého opatrovaného. V případě, že dojde ke vzniku rozporu mezi přáním opatrovance o ochranou jeho zájmů, přikládá IVO2 velký význam na osobní setkání s opatrovancem, kdy se ve spolupráci se sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách opatrovanci snaží problém objasnit a vysvětlit. IVO2 považuje svůj vztah k opatrovancům za zcela profesionální. Na počátku spolupráce IVO2 zaznamenala tendenci jednoho z opatrovanců k překročení hranice pracovního vztahu, avšak tuto hranici si IVO2 uhlídala a daří se jí tuto hranici střežit.

Interpretace kategorií u IVO3

a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem

Výzkum prokázal znalost životních příběhů IVO3 u všech opatrovanců, kteří byli zapojeni do výzkumu. IVO3 popsala životní příběhy opatrovanců, které zahrnovaly různé události, pojímaly rodinný život opatrovance minulý i současný, zájmy opatrovance, přání a touhy, trápení apod. IVO3 také vylíčila individuální charakteristiky svých opatrovanců, které byly velmi rozmanité. Zmínila se také o schopnostech opatrovanců a o míře podpory, kterou opatrovanci potřebují. IVO3 je toho názoru, že jsou opatrovanci s výkonem funkce opatrovníka spokojeni.

b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem

Výzkum ukázal, že IVO3, stejně jako její kolegyně, volí způsob a rozsah setkávání s opatrovanci individuálně dle konkrétní situace a dle potřeb opatrovance. IVO3 preferuje pravidelná osobní setkání s každým opatrovancem v rozmezí jednou za měsíc až jednou za tři měsíce. Nejčastějším tématem k setkání IVO3 a opatrovanců je finanční oblast, oblast bydlení, zdravotní oblast, oblast zájmu opatrovance. Problém či překážku v práci s opatrovancem IVO3 spatřuje ve spolupráci se sociální službou, kde opatrovanec žije, závislost opatrované na partnerovi a u posledního opatrovance IVO3 nenašla takový problém či překážku. Za nezbytné k odstranění či zmírnění těchto problémů považuje IVO3 využití individuálního přístupu k opatrovanci a taktéž zlepšení spolupráce se sociální službou.

c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného opatrovnictví

Výzkum naznačil, že IVO3 přistupuje ke svým opatrovancům zcela individuálně a snaží se tak zajistit naplnění práv a ochranu zájmů každého

opatrovance. IVO3 uvádí, že k situaci, kdy dochází k rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů nedochází. Pokud by přece jen k takové situaci došlo, klade IVO3 důraz na osobní kontakt s opatrovancem a komunikaci s ním. V případě potřeby se IVO3 zmiňuje o spolupráci se soudem, jakožto s orgánem, který je opatrovanci respektován. Podobně by postupovala v případě vzniku situace, kdyby nastal rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit. Snaží se prostřednictvím vzájemné komunikace s opatrovanci situaci vysvětlit, navrhnout možnosti řešení. V případě potřeby hovoří i zde o možnosti spolupráce se soudem. IVO3 se snaží o vztah profesionální, nikoli však autoritativní, spíše se snaží být průvodcem opatrovanců.

Souhrnná odpověď na DVO2

Prostřednictvím výzkumu byla u všech veřejných opatrovnic prokázána nepochybná znalost životních příběhů opatrovanců zapojených do výzkumu. Životní příběh opatrovance obvykle zahrnoval informace o jeho rodinném a sociálním prostředí, zdravotním stavu, osobních zájmech a koníčcích, vztazích a dalších důležitých životních událostech. Veřejné opatrovnice v rámci rozhovorů hovořily o individuálních charakteristikách svých opatrovanců, o jejich jedinečných vlastnostech, potřebách, přáních, schopnostech či naopak omezeních a problémech. U opatrovnic převládá názor, že opatrovanci jsou s výkonem činnosti veřejného opatrovníka spokojeni. Výzkum ukázal, že veřejné opatrovnice se snaží spolupracovat s opatrovanci tak, aby co nejvíce respektovaly jejich nezávislost a samostatnost, berou v úvahu jejich individuální potřeby, možnosti a schopnosti. Získané informace ukazují na to, že způsob a rozsah setkávání je opatrovnicemi volen individuálně dle konkrétní situace, v závislosti na potřebách opatrovance. Veřejné opatrovnice uvedly řadu témat, která jsou

nejčastějším obsahem společných setkání s opatrovanci. Jedná se o finanční a právní záležitosti, zdravotní stav a péče o zdraví opatrovance, sociální a osobní vztahy apod. Některé z veřejných opatrovnic definovaly problémy či překážky, se kterými se setkávají při práci s opatrovanými. Jednalo se o problémy plynoucí z charakteristik opatrovaných a také překážky na straně sociální služby, kde opatrovanec žije. Ke zmírnění či odstranění uvedených problémů a překážek využívají opatrovnice individuální přístup ke konkrétnímu opatrovanci v podobě trpělivého naslouchání, jasné a srozumitelné komunikace, vnášení důkazů a faktů. Problém na straně sociální služby se snaží řešit zlepšením spolupráce s touto službou. Strategie veřejných opatrovnic využívané při výkonu veřejného opatrovnictví se vztahují k celkovému přístupu k péči o opatrovance. Zatímco jedna z opatrovnic v případě vzniku rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů přikládá velký význam osobnímu jednání a komunikaci, druhá k tomu připojuje spolupráci se sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách, kde opatrovaný žije. Třetí veřejná opatrovnice hovoří o spolupráci se soudem, jakožto s orgánem, který je opatrovanci respektován. Stejně tak postupují veřejné opatrovnice v případě vzniku situace, kdy nastane rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit. Všechny tři veřejné opatrovnice označily svůj pracovní vztah k opatrovanci jako profesionální, bez jakékoli osobní roviny. Jedna z opatrovnic uvedla, že se jedná o vztah nikoli autoritativní, ale spíše jde o snahu být opatrovanci průvodcem.

5.3 Diskuse

Mým záměrem bylo prostřednictvím této diplomové práce zjistit, jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena

spolupráce oběma hlavními aktéry, tedy osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem. Za účelem zjištění potřebných informací byla formulována hlavní výzkumná otázka: **Jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce mezi osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem?** Tato hlavní výzkumná otázka byla rozdělena na dílčí výzkumné otázky, které byly určeny dvěma skupinám informantů, osobám omezeným ve svéprávnosti a jejich veřejným opatrovníkům.

Prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů provedených s opatrovanci bylo v souvislosti s dílčí výzkumnou otázkou: **Jak hodnotí osoba omezená ve svéprávnosti činnost veřejného opatrovníka?** zjištěno následující. Osoby omezené ve svéprávnosti své opatrovnice popisují jako někoho, kdo se jim snaží pomoci, kdo je podporuje a pečuje o ně, téměř všichni dokáží své opatrovnice pojmenovat. Veřejné opatrovnice byly svými opatrovanci označeny výhradně pozitivními charakteristikami. V odpovědích opatrovanců byla projevována důvěra vůči opatrovnicím a na důvěrný vztah ukazují také témata vzájemné komunikace. Výzkum poukázal na pravidelná setkávání opatrovanců s opatrovnicemi, kdy četnost těchto setkání je pro opatrovnice naprosto vyhovující. Způsoby, jakými jednotlivá setkání probíhají jsou zcela individuální, přičemž záleží na potřebách a možnostech opatrovance. Za nejčastěji řešenou oblast v rámci společných setkání opatrovanců a opatrovnic byla všemi opatrovanci shodně označena finanční oblast. Naprostá většina opatrovanců vyjádřila spokojenost se svými opatrovnicemi. Opatrovanci se téměř nikdy nesečkali se situací, kdy po své opatrovnici něco žádali a ona jim nevyhověla. Většina opatrovanců nevyjádřila přání po změně ve vztahu k veřejnému opatrovnictví. Pokud toto přání vysloveno bylo, jednalo se o touhu získat zpět svéprávnost, a to ve dvou případech. V prvním případě se jednalo o aktuální přání, přičemž opatrovaná vyjádřila i nadále potřebu spolupráce s opatrovnicí. Ve druhém případě šlo o přání do budoucnosti.

Na základě provedených polostrukturovaných rozhovorů s veřejnými opatrovnicemi bylo v souvislosti s dílčí výzkumnou otázkou: **Jak hodnotí veřejný opatrovník výkon opatrovnictví s důrazem na osobu opatrovance?** zjištěno následující. Veřejné opatrovnice prokázaly nezpochybnitelnou znalost životních příběhů svých opatrovanců, hovořily o individuálních charakteristikách svých opatrovanců, o jejich jedinečných vlastnostech, potřebách, přáních, schopnostech či naopak omezeních a problémech. U opatrovnic převládl názor, že jsou opatrovanci s výkonem činnosti veřejného opatrovníka spokojeni. Informace získané rozhovory s veřejnými opatrovnicemi dále ukázaly na jejich snahu spolupracovat s opatrovanci tak, aby byla co nejvíce respektována jejich nezávislost a samostatnost. Opatrovnice taktéž zohledňují individuální potřeby, možnosti a schopnosti svých opatrovanců. Z výzkumu vyplynulo, že způsob a rozsah setkávání je opatrovnicemi volen individuálně dle konkrétní situace, v závislosti na potřebách opatrovance. Veřejnými opatrovnicemi byla zmíněna řada témat, která bývají řešena při společných setkáních s opatrovanci. Nejčastěji byly zmíněny finanční záležitosti. V rámci výzkumu byly identifikovány překážky či problémy, se kterými se veřejné opatrovnice potýkají při výkonu opatrovnictví. Jednalo se o problémy plynoucí z charakteristik opatrovaných a překážky na straně sociální služby. Ve snaze odstranit tyto překážky a zlepšit péči o opatrovance je opatrovnicemi využíván individuální přístup ke konkrétnímu opatrovanci v podobě trpělivého naslouchání, jasné a srozumitelné komunikace, vnášení důkazů a faktů. Problém na straně sociální služby se opatrovnice snaží řešit zlepšením spolupráce s touto službou. Výzkum odhalil různé strategie, které používají veřejné opatrovnice při výkonu své práce, zejména při řešení konfliktů mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů. Tyto strategie zahrnují osobní jednání a komunikaci s opatrovancem, spolupráci se sociálními pracovníky a pracovníky v sociálních službách a spolupráci se soudem. Stejně tak by byly výše

identifikované strategie použity v případě vzniku rozporu mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit. Všechny tři veřejné opatrovnice definovaly svůj pracovní vztah k opatrovanci jako profesionální bez jakékoli osobní roviny.

Na základě výše uvedených zjištění je možné odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: **Jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce mezi osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem?** následujícím způsobem. Spolupráce mezi osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem ve městě Český Těšín je oběma aktéry hodnocena pozitivně. Informace získané prostřednictvím výzkumu ukazují na kladný vztah opatrovanců ke svým opatrovnicím, přičemž opatrovnice jsou opatrovanci popisovány jako někdo, kdo se jim snaží pomoci, pečuje o ně a podporuje je. Naprosto klíčová je důvěra a komunikace mezi uvedenými aktéry. Většina opatrovanců si nepřeje změnu ve vztahu k veřejnému opatrovnictví. Pokud nějaké přání vysloveno bylo, týkalo se znovu získání svéprávnosti, nikoli změny osoby veřejného opatrovníka. Celkově jsou opatrovanci spokojeni se svými opatrovnicemi a s péčí, kterou jim poskytují. Taktéž veřejné opatrovnice hodnotí spolupráci se svými opatrovanci v rámci výkonu veřejného opatrovnictví pozitivně. Z výzkumu je patrné, že veřejné opatrovnice mají velmi dobré znalosti životních příběhů svých opatrovanců, svému pracovnímu vztahu s opatrovanci věnují značnou pozornost. Znalost příběhů opatrovanců veřejným opatrovnicím umožňuje lépe porozumět potřebám a situacím, kterým jejich opatrovanci čelí, a nabízet jim vhodnou podporu a pomoc. Opatrovnice také usilují o zachování nezávislosti a samostatnosti opatrovance. Opatrovnický vztah definují jako profesionální. Překážky a problémy, se kterými se opatrovnice při své práci potýkají, se snaží odstranit a zlepšit tak péči o své opatrovnice. Při výkonu veřejného opatrovnictví je opatrovnicemi využíván individuální přístup ke svým opatrovancům a také různorodé strategie.

Výše uvedená zjištění je možné porovnat s výsledky studie uveřejněné v časopise *Family Relations* pod názvem *The Wards of Public Guardians: Voices of the Unbefriended*. Tato studie se snaží porozumět perspektivě svěřenců veřejného opatrovnictví, přičemž se jedná o první známou studii, která se zaměřuje na vnímání svěřenců veřejných opatrovníků. Potřebná data byla získána prostřednictvím rozhovorů, pozorování a také studia dokumentů. Zapojeno do výzkumu bylo šest veřejných opatrovníků a 13 opatrovanců ze čtyř států USA. Prostřednictvím kvalitativní analýzy byla odhalena závažná zjištění, která mimo jiné ukázala na pocity osamělosti a strachu u opatrovanců a na neporozumění či nespokojenost s úsilím veřejných opatrovníků. Výzkum zaznamenal, že téměř polovina opatrovanců si nemohla vzpomenout, kdo je jejich opatrovníkem, nechápala, proč jim byl opatrovník přidělen. Část opatrovanců uvedla, že se o ně jejich opatrovníci nezajímají, že je ani dostatečně neznají. Dva opatrovanci nebyli spokojeni s počtem návštěv svého opatrovníka. Tři opatrované uvedly, že se cítí osaměle, měly pocit, že jim jejich opatrovník nevěnuje adekvátní pozornost, nestará se o ně, nerespektuje jejich přání. Dvěma opatrovaným vadilo vměšování se opatrovníků do jejich života a pokládání osobních otázek opatrovníky. Jeden opatrovanec dokonce uvedl, že nemá rád návštěvy své opatrovnice. V rámci výzkumu byla odhalena propast mezi skutečnou rolí veřejných opatrovníků a jejich rolí tak, jak je vnímána opatrovanci. Veřejní opatrovníci nevěnovali dostatečnou pozornost tomu, aby si opatrovanci uvědomovali úsilí, které opatrovníci vynakládají k naplnění jejich potřeb. Studie ukazuje na nedostatek časového prostoru veřejných opatrovníků k posouzení potřeb opatrovanců, opatrovníci své opatrovance dostatečně neznají. V této situaci opatrovníci nemohou respektovat přání svých opatrovanců, nemohou je adekvátně obhajovat nebo za ně činit ta nejlepší rozhodnutí. Studie dále hovoří o potřebě umožnit veřejným opatrovníkům průběžné školení, které jim pomůže opatrovancům lépe porozumět.

Opatrovnictví vyžaduje znalosti v mnoha oblastech, např. práva, sociální práce, veřejné správy, duševního zdraví apod. Odborníci upozorňují na to, že mnoho opatrovníků má malé nebo žádné znalosti o těchto oblastech (Teaster, 2002).

Při porovnání výsledků obou výzkumných šetření můžeme říci, že zjištění jsou zcela odlišná. Zatímco výzkum v rámci této diplomové práce ukazuje na pozitivní vztah mezi veřejným opatrovníkem a jeho opatrovancem založen na znalosti životního příběhu opatrovance, individuálním přístupu k opatrovanci a důvěře, zahraniční studie ukazuje na nedostatky v těchto oblastech, které vycházejí právě z neznalosti životních příběhů, pocitů osamělosti a strachu u opatrovanců, neporozumění či nespokojenosti s úsilím veřejných opatrovníků.

Problematikou veřejného opatrovnictví optikou opatrovanců se zabývá diplomová práce Anety Jordové. Autorka zvolila kvalitativní metodu zkoumání za pomoci polostrukturovaných rozhovorů, za použití případové studie. Výzkumu se účastnilo pět opatrovanců od jedné sociální pracovnice, přičemž se u všech opatrovanců jednalo o stejnou diagnózu v podobě mentální retardace. Z uvedeného výzkumu vyplynulo, že vybraná skupina respondentů pohlíží na opatrovnictví pozitivně, vnímá jej jako nedílnou součást jejich každodenního života. Opatrovanci považují vztah se svým veřejným opatrovníkem za důležitý vzhledem ke skutečnosti, že spolu dlouhodobě spolupracují (Jordová, 2019). Uvedená zjištění víceméně korespondují se zjištěními v rámci předkládané diplomové práce.

V této části práce považuji za důležité zmínit se také o limitech mého výzkumu. Tyto limity spatřuji ve výběru informantů na straně opatrovanců, kdy výběr nebyl plně náhodný. Jednalo se o výběr účelový, kdy nebylo možné do výzkumu zapojit osoby s těžšími formami duševních poruch. Tyto osoby by nebyly schopny porozumět obsahu sdělení, nedokázaly by poskytnout relevantní informace v rámci výzkumu. Zapojení osob s omezenou

svéprávností, tedy osob s trvalou duševní poruchou, do výzkumu je velmi obtížné, vyžaduje specifický přístup a pečlivou přípravu. Za další limit považuji nedostatek dostupných zdrojů a dat v rámci zkoumané problematiky. Nejedná se o problém pouze České republiky. Také zahraniční badatelé poukazují na absenci výzkumů specificky zaměřených na veřejné opatrovnictví. Uvádějí, že existující literatura se týká pouze několika států či určitých programů v rámci států (Teaster, 2003, s. 399). Jiné odborné články se zmiňují o výzkumech zabývajících se problematikou opatrovnictví, ale pouze ze systémového nebo organizačního hlediska. Upozorňují na to, že zcela chybí studie zaměřené na osoby, kterým opatrovnictví slouží (Teaster, 2002, s. 345). Na aktuální problém při výkonu funkce veřejného opatrovnictví v podobě nízkého povědomí veřejnosti o tomto institutu upozorňuje příspěvek uveřejněný v akademickém časopise *Zdravotně sociální vědy*. Článek prezentuje výsledky kvalitativního výzkumného šetření, které bylo provedeno ve vybraných krajích České republiky a jehož cílem bylo zjistit a analyzovat aktuální problémy ve výkonu funkce veřejného opatrovníka. V rámci výzkumu bylo identifikováno sedm aktuálních problémů ve výkonu funkce veřejného opatrovníka, a právě jedním z nich je nízké povědomí veřejnosti o institutu veřejného opatrovnictví. Veřejní opatrovníci hovořili o tom, že jsou laickou i odbornou veřejností považováni za pečovatelky a současně za ty, kteří zodpovídají za všechny činy nezpůsobilého (Juríčková, Filka, Ivanová, 2012, s. 51).

Za největší přínos tohoto výzkumu považuji právě zvýšení povědomí laické i odborné veřejnosti o zkoumané problematice. Popisovaná zjištění mohou rovněž pomoci samotným veřejným opatrovníkům, kteří s osobami omezenými ve svéprávnosti spolupracují. Mohou pro ně být velmi přínosnou zpětnou vazbou či podnětem k využívání nových, doposud nevyužívaných přístupů ke vzájemné spolupráci s opatrovanci. Informace získané prostřednictvím tohoto výzkumu mohou také pomoci identifikovat klíčové

faktory, které přispívají k dobrému vztahu mezi opatrovníkem a opatrovancem.

Jako doporučení pro další výzkum v této oblasti bych navrhovala zabývat se i nadále vztahy mezi opatrovníky a opatrovanci, a to v různých kontextech (opatrovnictví vykonávané fyzickou osobou, veřejné opatrovnictví). Je také důležité zkoumat další faktory ovlivňující kvalitu péče o opatrovance. Velmi zajímavá zjištění by mohl přinést výzkum zaměřený na vliv opatrovnictví na vztahy v rodině.

Poslední kapitola této diplomové práce se zabývala interpretací získaných dat. Kapitola byla rozdělena dle dílčích výzkumných otázek, následovaly identifikované kategorie, které byly interpretovány. Po interpretaci všech zjištěných kategorií byly uvedeny souhrnné odpovědi na dílčí výzkumné otázky. Konec této kapitoly byl věnován diskusi.

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce oběma hlavními aktéry, tedy osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem. Práce byla rozdělena na dvě části, část teoretickou a empirickou.

Cílem teoretické části práce bylo vysvětlit pojmy, které jsou klíčovými pro pochopení empirické části práce. Teoretická část práce byla rozdělena do tří kapitol. První kapitola byla věnována svéprávnosti. Pro celistvost tématu byla doplněna o mírnější, méně omezující opatření, která by měla být využívána před samotným zásahem do svéprávnosti. Dále bylo objasněno omezení svéprávnosti včetně řízení samotného. Na závěr první kapitoly byly uvedeny příklady nejčastějších duševních poruch osob s omezenou svéprávností. Druhá kapitola seznámila s opatrovnictvím nesvéprávných osob. Představen byl opatrovník, jeho povinnosti a také opatrovnická rada. Následovala část, která byla věnována veřejnému opatrovnictví a problematice kumulace funkcí veřejného opatrovníka a sociálního pracovníka. Poslední kapitola teoretické části pod názvem „Duševní poruchy v kontextu opatrovnictví a sociální práce“ přiblížila základní pojmy související s touto problematikou. Zmíněna byla také Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10. Závěr kapitoly patřil specifikům sociální práce s osobami s duševní poruchou.

Cílem empirické části práce bylo nalézt odpovědi na výzkumné otázky související s výkonem veřejného opatrovnictví z pohledu osoby s omezenou svéprávností a jejího opatrovníka. K dosažení cíle byla použita kvalitativní strategie zkoumání, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumu se účastnilo devět informantů z řad opatrovanců a tři informanti, veřejní opatrovníci.

Jak vyplývá z výsledků výzkumu, spolupráce mezi osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem ve městě Český Těšín je oběma aktéry hodnocena pozitivně. Výzkum ukázal na kladný vztah mezi opatrovancem a opatrovníkem založený na důvěře. Opatrovanci jsou spokojeni s péčí, kterou jim veřejné opatrovnice poskytují, opatrovnice se snaží zachovávat nezávislost a samostatnost opatrovanců, přičemž ke své práci využívají individuální přístup a různorodé strategie.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- BASIC DOCUMENTS: Forty-ninth edition*, 2020. Geneva: World Health Organization. ISBN 978-92-4-000052-0.
- BERNAT, Pavel, Vratislava DOLEJŠKOVÁ, Martina KARÁSKOVÁ, et al., 2020. Metodika kontroly výkonu veřejného opatrovnictví. In: *Královehradecký kraj* [online]. Hradec Králové: Krajský úřad Královehradeckého kraje, 2020 [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/poskytovatele/projekty/rozvoj-6/Metodika-kontroly-vykonu-verejneho-opatrovnictvi.pdf>
- ČTVRTLÍKOVÁ, Veronika, Lubica JURÍČKOVÁ, Nikola BOUCHALOVÁ a Edita HUDÍKOVÁ, 2019. *Veřejné opatrovnictví: praktický průvodce a rádce úředníka*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky. ISBN 978-80-7616-053-8.
- DISMAN, Miroslav, 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.
- Důvodová zpráva NOZ, 2012. In: *NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK* [online]. Praha, 3. února 2012 [cit. 2022-12-04]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- EMERSON, Eric, 2008. *Problémové chování u lidí s mentální retardací a autismem: Popisy, postupy a doporučení, jak zasáhnout*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-390-1.
- FERJENČÍK, Ján, 2000. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8367-6.
- HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HENDL, Jan a Jiří REMR, 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1.

- HOFSCHEIDEROVÁ, Anna a Maroš MATIAŠKO, 2015. *MANUÁL SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA: Svéprávnost a právní ochrana uživatelů sociálních služeb podle zákona č. 89/2012 sb., občanský zákoník*. ZSTUDIO, spol.s.r.o.
- HUCZALOVÁ, Petra, 2020, *Strategie sociální práce s nesvéprávnými osobami s dluhy*, bakalářská práce, UPOL FF Olomouc, 2020
- JORDOVÁ, Aneta, 2019, *Výkon veřejného opatrovnictví Statutárního města Prostějov z pohledu opatrovanců*, diplomová práce, UPOL CMF Olomouc, 2019
- JURÍČKOVÁ, Lubica, Jaroslav FILKA a Kateřina IVANOVÁ, 2012. *IDENTIFIKACE AKTUÁLNÍCH PROBLÉMŮ VE VÝKONU FUNKCE VEŘEJNÉHO OPATROVNÍKA: Identification of topical problems in performance of public custodian function*. *ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ VĚDY*. České Budějovice: Univerzita Jihočeská v Českých Budějovicích, **2011**(14/1), 50-58. ISSN 1804-7122.
- JURÍČKOVÁ, Lubica, Kateřina IVANOVÁ a Pavel KLIMENT, 2011. *Adult Guardianship System in the Czech Republic in Comparison with Selected European Union Countries*. *Sociológia: Slovak Sociological Review*. Bratislava: Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, **2011**(43/3), 266 - 285. ISSN 1336-8613.
- JURÍČKOVÁ, Lubica, Kateřina IVANOVÁ a Jaroslav FILKA, 2014. *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4786-6.
- JURÍČKOVÁ, Lubica a Rostislav PĚCH, 2022. *Veřejné opatrovnictví versus sociální práce: interpretace kumulací obou funkcí sociálními pracovníky*. *Sociální práce/Sociálna práca: Czech and Slovak Social Work*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, **2022**(2), 102-116. ISSN 1213-6204.
- KŘIVÁČKOVÁ, Jana, Klára HAMULÁKOVÁ a Tomáš TINTĚRA, 2015. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-294-6.

Křížovanky autonomie.: Praxe soudů při rozhodování o podpůrných opatřeních. [online], 2020. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Krizovanky_autonomie.pdf

KUČEROVÁ, Helena, 2013. *Psychiatrické minimum.* Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4733-0.

MACHOVÁ, Zuzana, Alena NOSKOVÁ, Monika ONDRÁČKOVÁ a Jana OUŘETSKÁ, 2020. Metodika výkonu veřejného opatrovnictví. In: *Královehradecký kraj* [online]. 2. přepracované vydání. Hradec Králové: Krajský úřad Královehradeckého kraje, 2020 [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/socialni-oblast/verejne-opatrovnictvi/metodika-vykonu-verejneho-opatrovnictvi-2--prepracovane-vydani-320950/>

MALÁ, Eva a Pavel PAVLOVSKÝ, 2010. *Psychiatrie: [učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese].* Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-723-7.

MAREČKOVÁ, Jana a Maroš MATIAŠKO, 2010. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých.* Praha: Linde. Praktická právní příručka. ISBN 978-80-7201-801-7.

MATOUŠEK, Oldřich, 2022. *Strategie a postupy v sociální práci.* Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1952-1.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, 2010. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi.* Vydání druhé. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.

Metodika výkonu opatrovnictví, 2015. In: *INSTAND: institut pro podporu vzdělávání a rozvoj kvality ve veřejných službách* [online]. Karlovy Vary: Instand, 2015 [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: https://www.instand.cz/dokumenty/metodika-vykonu-opatrovnictvi_201507211422189.pdf

- MICHALÍK, Jan, 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-859-3.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- NOVOSAD, Libor, 2006. *Základy speciálního poradenství: Struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-736-7174-3.
- OCISKOVÁ, Marie a Ján PRAŠKO, 2015. *Stigmatizace a sebestigmatizace u psychických poruch*. Praha: Grada Publishing. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5199-3.
- OREL, Miroslav, Věra FACOVÁ, Miroslav HEŘMAN, Pavel KORANDA, Jiří ŠIMONEK a Lenka VOLKOVÁ PALÁTOVÁ, 2020. *Psychopatologie: nauka o nemocech duše*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-2529-6.
- PAYNE, Malcolm, 1997. *Modern Social Work Theory*. Druhé vydání. Londýn: Macmillan Press. ISBN 0-333-67654-8.
- PEŠLOVÁ, Radka, 2021. *Opatrovník v praxi: Užitečná příručka pro starostlivé pečující a opatrovníky*. Moravskoslezský kruh. ISBN 978-8-09076-856-7.
- PROBSTOVÁ, Václava a Ondřej PĚČ, 2014. *Psychiatrie pro sociální pracovníky: vybrané kapitoly*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0731-3.
- Řízení o omezení svéprávnosti, 2022. In: *Veřejný ochránce práv/Ombudsman* [online]. Brno, září 2022 [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/letaky/rizeni-o-omezeni-svepravnosti/rizeni-o-omezeni-svepravnosti.pdf>
- SILVERMAN, David, 2004. *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Second edition. Great Britain: Sage. ISBN 978-0-7619-4933-6.
- SOUČEK, Martin, 2022. K některým problémům s výkonem funkce veřejného opatrovníka zejména u malých obcí. In: *PRÁVNÍ PROSTOR* [online]. Ostrava: ATLAS consulting spol. s r.o., 2022 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z:

<https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/k-nekterym-problemum-s-vykonem-funkce-verejneho-opatrovnika-zejmena-u-malych-obci>

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. SCAN. ISBN 80-858-3460-X.

SVOBODA, Mojmir, Eva ČEŠKOVÁ a Hana KUČEROVÁ, 2006. *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-154-9.

ŠEVČÍK, Ludvík, Michal KINCL, Eliška WELLECH a Robert PŠENKO, 2013. *Vyznejte se v novém občanském zákoníku: nejběžnější životní situace z pohledu občanského práva*. Brno: BizBooks. ISBN 978-80-265-0071-1.

TEASTER, Pamela, 2003. When the State Takes Over a Life: The Public Guardian as Public Administrator. *Public Administration Review*. Oxford: Wiley-Blackwell, **Jul2003**(Vol. 63, 4), 396-404. ISSN 0033-3352. Dostupné z: doi:10.1111/1540-6210.00303

TEASTER, Pamela B., 2002. The Wards of Public Guardians: Voices of the Unbefriended. *Family Relations*. Minneapolis: National Council on Family Relations, **2002**(51/4), 344-350. ISSN 01976664. Dostupné z: doi:10.1111/j.1741-3729.2002.00344.x

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením. In: MPSV [online]. Praha [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim>

Ústavní soud. Nález ze dne 22.11.2012, sp. zn. II. ÚS 194/11, N 193/67 SbNU 319, Řízení o omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům a ustanovení opatrovníka [online]. Brno: Ústavní soud, 2012 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx?d=1>

VÁGNEROVÁ, Marie, 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7178-496-6.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd.1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

Veřejné opatrovnictví, 2023. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: MV ČR, 2023 [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/verejne-opatrovnictvi>

10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10). *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. Praha [cit. 2023-01-16]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-10>

Legislativní prameny

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 173/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM ZKRATEK

MPSV ČR – Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

MV ČR – Ministerstvo vnitra České republiky

MV ČR – Ministerstvo spravedlnosti České republiky

NOZ – je označení nového Občanského zákoníku, které bylo používáno po přijetí nového zákona z důvodů odlišení od zákona předchozího. Dnes je již běžně užíváno označení Občanský zákoník, tedy zkratka OZ

VO – veřejné opatrovnictví

SEZNAM TABULEK A PŘÍLOH

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Základní charakteristiky informantů IO

Tabulka č. 2 – Základní charakteristiky informantů IVO

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Interpretace kategorií IO (doslovné citace)

Příloha č. 2 – Interpretace kategorií IVO (parafráze odpovědí)

ANOTACE

Cílem této diplomové práce je zjistit, jak je v rámci výkonu veřejného opatrovnictví ve městě Český Těšín hodnocena spolupráce oběma hlavními aktéry, tedy osobou omezenou ve svéprávnosti a opatrovníkem. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. První kapitola teoretické části je věnována svéprávnosti. Zmíněna jsou také mírnější, méně omezující opatření. Popsáno je omezení svéprávnosti včetně řízení samotného. Závěr kapitoly náleží příkladům nejčastějších duševních poruch osob s omezenou svéprávností. Druhá kapitola seznamuje s tématem opatrovnictví nesvéprávných osob. Představen je opatrovník, jeho povinnosti a opatrovnická rada. Další část kapitoly je věnována veřejnému opatrovnictví a problematice kumulace funkcí veřejného opatrovníka a sociálního pracovníka. Poslední kapitola teoretické části seznamuje se základními pojmy souvisejícími s problematikou duševních poruch. Závěr kapitoly je věnován specifikům sociální práce s osobami s duševní poruchou. Empirická část práce je věnována kvalitativnímu výzkumu, který byl proveden prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumu se účastnilo devět informantů z řad opatrovanců a tři informanti, veřejní opatrovníci. Cílem výzkumu bylo nalézt odpovědi na výzkumné otázky související s výkonem veřejného opatrovnictví z pohledu osoby s omezenou svéprávností a jejího opatrovníka. Diplomová práce by měla pomoci zvýšit povědomí veřejnosti o institutu veřejného opatrovnictví a veřejným opatrovníkům by měla být zpětnou vazbou či podnětem k novým přístupům ve spolupráci s opatrovanci.

ANNOTATION

The aim of this thesis is to find out how the cooperation of the two main participants, i.e. the person with limited autonomy and the guardian, is

evaluated within the framework of public guardianship in the city of Český Těšín. The thesis is divided into two parts, theoretical and empirical. The first chapter of the theoretical part is devoted to autonomy. Milder, less restrictive measures are also mentioned. The limitation of autonomy is described, including the management itself. The conclusion of the chapter includes examples of the most common mental disorders of persons with limited autonomy. The second chapter introduces the topic of guardianship of incompetent persons. The guardian, his duties and the guardian council are introduced. The next part of the chapter is devoted to public guardianship and the issue of cumulation of the functions of public guardian and social worker. The last chapter of the theoretical part introduces the basic terms related to the issue of mental disorders. The conclusion of the chapter is devoted to the specifics of social work with persons with mental disorders. The empirical part of the work is devoted to qualitative research, which was conducted through semi-structured interviews. Nine informants from among guardians and three informants, public guardians, participated in the research. The aim of the research was to find answers to research questions related to the performance of public guardianship from the point of view of a person with limited autonomy and his guardian. The diploma thesis should help raise public awareness of the institute of public guardianship, and it should provide feedback to public guardians or a stimulus for new approaches in cooperation with guardians.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Interpretace kategorií IO (doslovné citace)

a. Porozumění významu veřejného opatrovníka osobou omezenou ve svéprávnosti

IO1: ... „Zastupuje mě, jako kdybych byl děcko“.

IO2: ... „Pomáhají lidem. S bydlením, když někdo neudrží peníze a propije to, tak mu do dávají na součástky“ ...

IO3: ... „Opatrovnice z úřadu, veřejná. Měla by opatrovat chovance. Jako třeba, když má...je částečně zbavený, tak v penězích a takových věcech“ ...

IO4: ... „Že je to prostě personál, který se stará o sociální služby pacientů, aby prostě byli zabezpečeni a tak dále. Zařizovat, starat se o finanční záležitosti, zajišťovat sociální služby, zajištění nějakých doktorů nebo něco“ ...

IO5: ... „Stará se o lidi, kteří nemají třeba, no nevím...o nesvéprávné lidi. Pečuje o ně, zajímá se. Něco jak druhá mamka, prostě“ ...

IO6: ... „Drží nad někým dobrou ruku jakoby. Nebo tak nějak, že někoho opatruje, že nad ním drží tu ochrannou ruku, v dobrým slova smyslu“ ...

IO7: ... „No stará se o mě no, pomáhá mi no a dává mi ty finance“ ...

IO8: ... „Pomáhá s bydlením, financí a takové ty jako podporuje, jako pomoc no. No u mě pomoc jako s financí a prací. Jsem neplnosprávný“ ...

IO9: ... „Co jako mě zapisuje třeba do dílen, a tak jako. Teď jako půjdu do dílen jako mám podepsanou smlouvu, jako že to vyřizovala že“ ...

b. Subjektivní charakteristika osoby veřejného opatrovníka osobou omezenou ve svéprávnosti

IO1: ... „No je to paní B. Tak jsem s ní spokojený. Kdybych něčemu nerozuměl, no tak bych to řekl paní opatrovnici. Ano šel bych za opatrovnici“...

IO2: ... „Je to hodná ženská. Vždycky kecáme, pak se zase dá do práce, vysvětluje mi, že musím jít s kolenama k doktorovi, dá se jí prostě poslouchat. Rozumíme si. Poradí mi paní opatrovnice. Je to dobrý“...

IO3: ... „Tak já jsem měl hodně tych změn a hodně tych úřadů pod sebou. Jako v jiném městě, jak jsem měl paní C. pak paní J., tak ta jako uměla, uměla se mnou zacházet dobře a pak jak nastoupila paní G. a té to bylo všechno jedno. Teď paní B. též umí, někdy se mnou zamést, jako ale vždycky mi dá upomínku, jakože to nesmím dělat a takové věci. Ona má, že má též pozitivní, jako že to funguje, jo funguje to. Kdybych nerozuměl, šel bych za opatrovnici“...

IO4: ... „Obětavá žena velmi. Kdybych nerozuměl? Je rozdíl poslouchat sebe – své ego, druhé lidi nebo Pána“...

IO5: ... „Příjemná, laskavá. Je laskavá, motivuje mě, motivuje mě, abych byl v klidu a byl hodný. Hlavně jsem rád, že mám někoho, s kým si můžu pomluvit o něčem třeba. Kdybych nerozuměl za opatrovnici bych šel“...

IO6: ... „Hned jsme si padly do oka, je to velmi příjemný, pozitivně naladěný člověk, pomáhá mi. No tak paní opatrovnice mi hodně pomáhá i psychicky. Když něčemu nerozumím poradí mi paní opatrovnice. Kdybych ji neměla, řešila bych podobné věci s přítelem“...

IO7: ... „Ona je příjemná no, ona mi nic neudělala. Má trpělivost no. Minule byla u mě, říkala, že se jí u mě líbilo. Má trpělivost. S kým bych se poradila, no s přítelem nebo s opatrovnici“...

IO8: ... „Že je milá, hodná. Kdybych měl nějaký problém osobní, no tak bych šel za opatrovnici“...

IO9: ... „Je to paní C. Působí na mě příjemně, je příjemná. Rozumíme si spolu, jasné rozumíme. Šiková, taková šikovná je. Poradila bych se s asistentkou, s opatrovnici buď práce anebo peníze “...

c. Pohled osoby omezené ve svéprávnosti na spolupráci s veřejným opatrovníkem

IO1: ... „Setkáváme se, jak něco potřebuju. Tak vyřizuje mi peníze, platí mi tu nájem, no a kdybych něco potřeboval, tak tam mám za ní přijít. Chodím na pokladnu jednou měsíčně. Jinak po telefonu. Naposledy jsem tam byl kvůli oblečení. Opatrovnice tu chodí, a to tak popovídáme, jak se máte, dobře. Nejčastěji spolu řešíme peníze, hlavně ty peníze“...

IO2: ... „Setkáváme se. Bud' ona za mnou, když ví, že mám nemocný ty kolena...Ted'ka mi přinesla koruny na měsíc a říkala, abych s tím vydržela. Mluvíme o všech blbostech, řešíme peníze, zdravotní stav, věci okolo soudu. Taky zaplatila za mě, ne jako, z mých peněz jo, měla jsem nějaký dluhy, tak mi to zaplatila celkově a měla jsem vyhráno. Takže žádný dluhy nemám“...

IO3: ... „Tak jako jo, setkáváme se. Jak ona tu přijede, anebo jak jsem měl přes telefon jako, tak jsem to, to komunikoval s ní. Tak jsem s ní byl v kontaktu, třeba když jsem něco potřeboval vyřídit, jet na víkend...Jak jsem potřeboval, tak jsem jí vždycky zavolal, že potřebuju... Řešíme ty moje problémy, pořád dokolečka ty problémy se mi motají no. Ted'kom jsem potřeboval vyřídit toho zubaře v tom městě, tak ona mi byla ochotna pomoci. No a pak jak jsem potřeboval ted'ka poradit s tou babičkou, že jsem udělal ten průser, tak jsem též ji zavolal. Kdybych ji neměl, no tak to bych, byl zavřený kdesi no“...

IO4: ... „Setkáváme se, přibližně, no tak odhadem, bo já toho mám hodně, já řeším hodně problémů, asi jednou za měsíc přibližně. Takto mi to vyhovuje samozřejmě. Já ji zavolám, tak ten nahoře mi řekne, asi tak jednou za týden. No opatrovnice mi pomáhá, jak se ptám, jak to se mnou vypadá finančně, nebo kdy mám jít k doktorovi, jakému atd. Se zdravotní stránkou, s financemi“...

IO5: ... „Ano setkáváme se, jezdíme spolu na výlety a tak. Tak jako potkáváme se na úřadě. No tak do pokladny chodím každý měsíc, když potřebuju zajdu za opatrovníci. Opatrovnice tu chodí, jak přijde na to šetření. Voláme si, jsme v kontaktu. Řešíme, jak

bych to specifikoval, finanční oblast, pracovní smlouvy. Peníze, hlavně ty peníze, finanční stránka. Motivuje mě to“ ...

IO6: ... „Setkáváme se, píšeme si dost často e-mailem, komunikujeme, voláme si. Takže je tam ta komunikace dost častá, což je fajn, jsme ve spojení dost často. Vídáme se jednou měsíčně nebo i častěji dle potřeby. Takto mi to vyhovuje. Pomáhá mi s financemi, abych nepodepisovala ty smlouvy, myslím půjčky. Motivuje mě. Já už vím, že to bylo špatně, už to vím...Pomáhá mi s věcmi, které bych sama nevoládla – finančníma, se soudem, teď bude soud. Komunikujeme spolu o životě, jak to bude a tak dál“ ...

IO7: ... „No jo, setkáváme se. No jednou za měsíc. No vyhovuje mi to, protože co dva týdny jsem hodně projezdila. Já jezdím tady s přítelem, jako doprovod. Hlavně řešíme ty peníze. No přítel mi s tím hospodaří. Opatrovnice mi pomáhá s bydlením. Ona říkala, jestli si chcu změnit to troalé bydliště na tu adresu, kde teď bydlím. Já si musím ještě popřemýšlet. Ona se stará o ty moje finance, ona mi říká, kolik tam mám tych peněz no a já nevím no. No stará se o mě. Kdybych nevěděla, poradila bych se no s přítelem nebo s opatrovnici. Osobní - se svěřuju příteli, on je můj ten přítel. No a z rozsudku no opatrovnice by mi to řekla“ ...

IO8: ... „Setkáváme se. Podle toho, jak ona zavolá anebo napíše nebo jak si dáme nějakou schůzku. Jak potřebuju já nebo ona. Vyhovuje mi to, je to jedno či zavolá nebo přijde. Řešíme finance, práci. Bydlení už ne, mám kde bydlet, hlavně placení. Když nerozumím, to může jen paní opatrovnice.

IO9: ... „Ano setkáváme se, zajdu za ní třeba a tam mluvíme o tom a o tom. Podle toho, jak zavolá nebo jak mi řekne do telefonu, kdy mám přijít. No tak spíš ona zavolá nám. No tak povídáme si třeba, jen tak na návštěvu. Finance jsme spolu řešily, že mi zašle peníze, říkala“ ...

d. Spokojenost osoby omezené ve svéprávnosti s veřejným opatrovníkem

IO1: ... „Jsem s ní spokojený, moc bych jí chtěl poděkovat za to starání se o mě. Nebylo nic v čem mi nevyhověla. Bude soud, uvidím, chci to zrušit“... (myšleno opatrovnictví)

IO2: ... „Jsem s ní spokojená. Já chci, aby zůstala, já už nikoho jiného nechci. Už jsem řekla, že jí mám ráda. Já ji nedám. Já jsem ráda, že ji mám i na ten pokec. Já ji poslechu, ona mi to vysvětlí. Vždy mi ve všem vyhověla. Bez opatrovníka bych byla našťovaná, jsem s ní spokojená. Chci, aby mi opatrovnice zůstala“...

IO3: ... „Trošku taková ráznější by mohla být opatrovnice. No přístup nějaký no, aby byl jako lepší, jako z obou stránek, aby to bylo lepší jako ráznější. No právě teďka mi nevyhověla (koupě telefonu). No pevnější ruku, aby měla, a vyřešit ty moje problémy“ ...

IO4: ... „Určitě, jsem spokojen. Abych byl upřímný, sice má své chyby, bo dokonalý člověk není žádný, ale jako prozatím jsem na ní žádnou chybu nenašel. Já ji rozumím a mám ji rád taková jaká je. Pokud se neukáže do budoucna něco zase jiného. Pán mi řekl:...tak, že jsi tady, máš nohy, ruce zdravé. Akorát nervy, srdce ze starostí a co jsem prožil je poškozené. To je tak mezi námi. Takže jsem rád za to, jak to teď je“...

IO5: ... „Jsem velice spokojený, rozumíme si. Tak jsem spokojený, a tak chci, aby to zůstalo. Nemůžu si stěžovat, vždy mi vyhověla. No v budoucí době bych chtěl být svéprávný a chtěl bych bydlet sám. Ale ještě teď ne“...

IO6: ... „Určitě jsem velmi spokojená. Že by mi opatrovnice řekla přímo ne, to se mi nikdy nestalo. Tak teď bude soud a paní opatrovnice mě podporuje. Chci zabojovat a znovu získat svéprávnost. No já už mám rozum, tam byla ta ochranná ruka, aby se něco nestalo, ale paní opatrovnice mi řekla, že i když mi bude navrácena svéprávnost, tak se můžeme i nadále setkávat. Bude mi i nadále pomáhat“...

IO7: ... „Jsem spokojená, no jsem. Chtěla bych jiný byt, ale to se mi už asi nepodaří, protože jsem dostala dva byty. Vždycky mi vyhověla. No můj přítel nemůže být opatrovník, protože má dluhy za prvé, za druhé má špatné posudky, opatrovnice mi pomáhá, no je to dobré“...

IO8: ... „Jo, jo jsem spokojený. Jsem rád, že jí mám. Vždycky vyhověla. Opatrovnici chci a tu mám. S bydlením jsem též spokojený i jinač jsem spokojený“...

IO9: ... „Jsem spokojená, jsem jo jo. Tak já s opatrovnici dobře vycházím jako, no. To jsem nezažila, že by mi v něčem nevyhověla. Změnu nechci, ne, ne to nechci“...

Příloha č. 2 – Interpretace kategorií IVO (parafráze odpovědí)

a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem

IVO1 k IO1: Klient je klidný, méně komunikativní. Má velmi silnou vazbu na město, kde předtím žil. Taktéž na svou rodinu, která mu však tuto vazbu neopětuje. Největším přáním IO1 je, aby byl znovu svéprávný a také samostatné bydlení. Zatím jsem nezaznamenala, že by byl opatrovaný nespokojen s výkonem funkce opatrovníka.

IVO1 k IO2: Klientka je úzkostlivá, starostlivá, velmi ustrašená z nových věcí. Opatrovaná potřebuje určitou ochranu ze strany veřejného opatrovníka a pracovníka sociální služby, kde žije. Potýká se dlouhodobě se zdravotními problémy, což jí podstatně ovlivňuje život. Dle mého názoru je přáním IO2, setkat se s druhou dcerou. Myslím si, že je opatrovaná s výkonem VO spokojená.

IVO1 k IO3: Opatrovanec je velice společenský, až přehnaně kamarádský. Má velkou fantazii a velmi často jedná účelově ve svůj prospěch. Jsou ale i situace, kdy sám pomáhá bez účelu či zisku. IO3 vyžaduje pomoc pracovníka sociální služby, kde se právě nachází. Přáním opatrovance je pořizovat si neustále novou a novou elektroniku. Chtěl by být samostatný a bydlet se svým přítelem. Co se týče spokojenosti s výkonem funkce opatrovníka, je to jak kdy. Je to podle toho, zda vyhovím požadavkům opatrovance či nikoli. Mohou snahou je vyjít IO3 vstříc, ale ne vždy je to možné.

b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem

IVO1 k IO1: Osobní kontakt s IO1 probíhá každý měsíc. IO1 mne dle potřeby kontaktuje telefonicky. Nejčastějším tématem společných setkání je přezkum tedy soudní jednání ve věci svéprávnosti. Opatrovaný si přeje být svéprávný.

Velice se také zajímá o samostatné bydlení. Celkem často je také řešena finanční stránka, aktivně jsou řešeny dluhy IO1. Největším problémem či překážkou při práci s IO1 je jeho „tvrdohlavost“. Je velmi náročné opatrovanci některé věci vysvětlit.

IVO1 k IO2: Za opatrovanou docházím dle potřeby, nejméně však jednou za měsíc. Zdravotní stav IO2 vyžaduje velmi intenzivní spolupráci. Dle potřeby je IO2 schopna mi zatelefonovat. Nejčastějším tématem při společných setkáních jsou problematické vztahy s dcerou. IO2 je velmi citlivě seznamována s obsahy sdělení dcery, která jsou velmi bolestivá. Další oblastí, kterou společně řešíme je zdravotní oblast a také zaměstnání v dílnách. V práci s IO2 dochází ke složitějším situacím, kdy je třeba opatrovanou dlouhodobě, trpělivě přesvědčovat, pomoci ji překonávat obavy.

IVO1 k IO3: Osobní kontakt probíhá minimálně jednou v měsíci. IO3 je dle potřeby schopen zatelefonovat nebo také komunikovat prostřednictvím e-mailu. Nejčastějším tématem společných setkání je problémové chování IO3. Dále jsou řešeny finanční prostředky v souvislosti s nákupem cigaret či elektroniky. Velmi intenzivně je řešeno bydlení, kdy bude IO3 s největší pravděpodobností muset opustit pobytovou sociální službu, kde nyní žije. Největším problémem, a tedy i překážkou v práci s IO3 je jeho závislost na manipulaci s elektronikou. Dalším problémem bývá agrese vůči pracovníkům sociální služby a také překrucování vlastních a cizích sdělení.

c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného opatrovnictví

IVO1 k IO1: Opatrovanec je seznámen s rozsudkem a uvědomuje si rozsah svého omezení. V tomto případě není třeba nějak intervenovat, IO1 ví, co smí a co ne. Vždy udržuji profesní vztah, snažím se nezatahovat do profesního vztahu žádnou osobní rovinu. Respektuji osobnost opatrovance, přistupuji

k němu dle jeho individuálních potřeb, respektuji jeho sdělení a přání. Snažím se IO1 vše citlivě a srozumitelně vysvětlit. Vysvětluji rizika, co může získat, co ztratit. Nikdy neprosazuji své názory, vždy se spolu s IO1 snažíme najít společný kompromis. Díky převážně klidné povaze IO1 je možné s ním o jeho přáních a také o nemožnostech je někdy splnit diskutovat. Přijme argumenty druhých, i když je poté zklamán. Je vcelku jednoduché jej motivovat pro jinou myšlenku nebo jiný úhel pohledu na věc.

IVO1 k IO2: U IO2 je zapotřebí chránit její práva i zájmy ve vztahu k dceři. Na jedné straně citlivě zjišťuji názor opatrované na to, co si nárokuje zletilá dcera, na druhé straně odpovídám dceři v rámci zákonných povinností opatrovníka. U všech opatrovanců se snažím udržovat pracovní vztah na profesionální úrovni, bez jakékoli možnosti zásahu do osobní roviny. U IO2 nedochází k rozporům mezi jejím přáním a ochranou jejích zájmů. Společnou diskusí dojdeme vždy ke vzájemné shodě. IO2 má většinou velmi skromná přání a požadavky, které může opatrovník zajistit sám z výkonu své funkce prostřednictvím financí opatrované. Její přání jsou většinou spojená s uspokojením základních potřeb, např. nákup ošacení, vybavení domácnosti apod.

IVO1 k IO3: Mou snahou a velkým úsilím je udržet IO3 bydlení v sociální službě a nakládat s jeho finančními prostředky tak, aby mu vyšlo na úhrady za bydlení, stravu a aby byly pokryty jeho potřeby. Z tohoto důvodu je nutné společně komunikovat o prioritách. I zde musím říci, že se snažím udržovat pracovní vztah na profesionální úrovni, bez jakéhokoli zásahu do osobní roviny. IO3 má někdy snahu navázat kontakt přes osobní otázky týkající se např. dětí, rodinných vztahů. I když svou práci vykonávám velmi ráda, dbám na to, abych měla oddělený osobní život od pracovního, což mi umožňuje také přístup mých nadřízených. Při řešení situace, kdy dochází k rozporu mezi přáním IO3 a ochranou jeho zájmů argumentuji, trpělivě a opakovaně vysvětluji pohled opatrovníka, možnosti opatrovaného. Rovněž vysvětluji

důsledky jednání IO3. IO3 má sdělení vždy vyslechne, ale pak udělá „po svém“. Rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit zpravidla vyvolá u IO3 nevoli, ale v přímém kontaktu s opatrovníkem se snaží ovládat a nedávat najevo své emoce např. vztek. Mám snahu mu sdělit argumenty, proč jeho přání nelze vyhovět, nabídnout alternativu řešení. Někdy je možné takovou situaci, kdy není reálné vyhovět přání IO3 hned, využít pro motivaci k nějakému jednání.

Interpretace kategorií u IVO2

a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem

IVO2 k IO4: Jedná se o klienta, který je nedůvěřivý, starostlivý, jeví se být utrápený, je spíše samotář. Myslím si, že je IO4 spokojen s výkonem funkce opatrovníka, usuzuji tak z neustálého děkování IO4 za vše, co pro něj dělám. Přáním opatrovance je být zdravý, být zdravý „na duši“. Svou nemoc si plně uvědomuje a velice se jí trápí.

IVO2 k IO5: Tento opatrovaný je manipulátor, je velmi citlivý, má velkou důvěru k pracovníkům služeb, lékařům, opatrovníkům. Myslím si, že je IO5 spokojen s výkonem funkce opatrovníka. Pokaždé se snažím vyhovět přáním opatrovance, pokud to nelze, najdeme vždy společně nějaké další východisko. Přáním opatrovance IO5 je navázat kontakt s otcem. Jeho přáním je také pracovat, být někde potřebný.

IVO2 k IO6: Opatrovaná je velmi empatická, dobrosrdečná, spolehlivá a také velmi citlivá. Myslím si, že je IO6 s výkonem mé funkce spokojená, opakovaně mi to sděluje. Největším přáním opatrované je navrácení svéprávnosti, věří, že to zvládne. Opatrovanou u soudního jednání v této věci jistě podpořím.

b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem

IVO2 k IO4: Opatrovaný má velmi intenzivní potřebu telefonického kontaktu s opatrovníkem. Jsem kontaktována velmi často, někdy i dvakrát denně, bez ohledu denní dobu, na volno či svátky. IO4 opakovaně vysvětluji, že opatrovník nemá možnost s opatrovancem komunikovat mimo pracovní dobu. Předmětem jednání je převážně utrápenost IO4, bojí se, zda mu nic nehrozí. Ze strany opatrovníka je neustále ujišťován, že je vše v pořádku. Od doby, kdy IO4 žije v pobytové sociální službě nevnímám žádný problém či překážku při práci s tímto opatrovancem. Možná, jako jediný problém je možné vnímat neustálou intenzivní potřebu ujišťování IO4, že je vše v pořádku a to ze strany lékařů, pracovníků v sociálních službách.

IVO2 k IO5: Jako veřejný opatrovník IO5 věřím, vím, že pokud by něco potřeboval, zavolá mi. Jsem s opatrovaným v telefonickém kontaktu, protože to považuji za velmi důležité, chci, aby opatrovaný věděl, že o něj jeví opatrovník zájem a je mu nápomocen. Předmětem jednání je převážně vyplácení finančních prostředků na zakoupení různých potřeb. Časté jsou také rozhovory o rodinných příslušnících IO5. Opatrovanec velmi rád plánuje do budoucna a sní o zaměstnání, chce být nápomocen druhým lidem. Dříve měl opatrovanec potíže s docházením do zaměstnání, kdy argumentoval různými důvody, ať už před opatrovníkem, pracovníky služeb nebo sám pro sebe. Nyní tato překážka odpadla.

IVO2 k IO6: Opatrovaná je velmi samostatná. Opatrovníka kontaktuje minimálně. Přesto považuji za potřebné a důležité být s IO6 v kontaktu, proto cca jednou v měsíci opatrované zavolám, a cca jednou za tři měsíce ji navštívím v její domácnosti. Nejčastějším předmětem jednání je vyplácení kapesného. Při práci s IO6 nevnímám jako opatrovník žádnou překážku ani problém. Snad jeden z menších problémů je správa příjmů a výdajů, protože po zaplacení důležitých plateb zbývá nedostatek finančních prostředků na výplatu kapesného.

c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného

IVO2 k IO4: Tento opatrovaný žije již třetím rokem v pobytové sociální službě, zde se cítí bezpečně, pracovníci služby jsou mu velkou oporou. Pracovníci služby respektují jeho potřeby a nenutí jej zapojovat se do aktivit, pokud nechce. Je motivován po všech stránkách, oceňuje a váží si pomoci ze strany pracovníků. Jeho stav, jak fyzický, tak psychický se výrazně zlepšil. Vztah k IO4 považuji za zcela profesní, snažím se opatrovaného vždy vyslechnout a pochopit, vždy si najdu čas, snažím se být mu oporou. Velmi náročné je pro mne to, že vím, že motivační pohovor s opatrovaným ho uklidní pouze na krátkou chvíli. Pokud by nastala situace, že by docházelo k rozporu mezi přáním IO4 a ochranou jeho zájmů, opatrovaného bych osobně navštívila a ve spolupráci se sociální pracovníci bych se vynasnažila věc objasnit, vysvětlila a věřím, že bychom společně našli východisko. U IO4 nedošlo k žádnému závažnějšímu rozporu mezi jeho přáním a možnostmi toto přání neplnit. Pokud přání IO4 není možné splnit, opatrovaný respektuje návrh pracovníka služeb i opatrovníka.

IVO2 k IO5: Stav IO5 se od doby, kdy žije v pobytové sociální službě výrazně zlepšil, má velkou míru podpory ze strany pracovníků služby. Vzájemná spolupráce IO5, pracovníků služby a opatrovníka pomáhá při naplňování práv IO5 a jeho zájmů. Vztah k IO5 považuji za zcela profesní, roviny neosobní. Na počátku spolupráce jsem zaznamenala, že má IO5 tendenci překročit hranici profesního vztahu (oslovování opatrovníka jeho jménem), hranici jsem si pohlídala. Kdyby nastala situace, že by docházelo k rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů, IO5 bych osobně navštívila, poté bych se rozpor snažila řešit motivačním pohovorem, pokud by to nepomohlo, obrátila bych se s prosbou o spolupráci na pracovníky sociální služby, kde IO5 žije. Za doby spolupráce s IO5 nedošlo k žádnému rozporu

mezi jeho přáním a možností toto přání naplnit. Pokud jeho přání není možné splnit, opatrovaný respektuje návrh pracovníků služeb i opatrovníka.

IVO2 k IO6: Jako veřejný opatrovník se snažím hlavně dbát o zdravotní stav IO6, jelikož v minulosti, kdy nespolupracovala s lékaři se její zdravotní stav rapidně zhoršil. Ve většině případů byla nutná dlouhodobá hospitalizace. Jako opatrovník v případě potřeby spolupracuji s jejím lékařem psychiatrem a opakovaně klientku motivuji k dodržování léčebného režimu. Vztah k opatrované považuji za zcela profesní, rovina neosobní. Kdyby nastala situace, kdy dochází k rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů, zvolila bych osobní návštěvu, kde se klienta cítí bezpečně. Zde bych se snažila IO6 situaci vysvětlit, objasnit, navrhnout jiná řešení, nalézt společná východiska. S IO6 za celou dobu spolupráce nedošlo k žádnému rozporu mezi jejími přáními a možností toto přání naplnit.

Interpretace kategorií u IVO3

a. Znalost životního příběhu opatrovance veřejným opatrovníkem

IVO3 k IO7: Opatrovaná je spolehlivá, komunikativní, je schopná si zařídit dle pokynů zařídit různé věci. Co ale není schopna zvládnout je finanční oblast, tu zvládá pouze s dohledem. Je schopna se o sebe postarat s podporou druhé osoby. Přáním opatrované je, aby byl opatrovníkem její přítel. Myslím si, že sama opatrovaná je spokojená s výkonem opatrovnictví, ale jen pokud není ovlivněna přítelem.

IVO3 k IO8: Je pohodlný, dá se na něj spolehnout. S podporou je schopen zvládnout spoustu věcí. Je fanouškem hokeje. Na počátku naší spolupráce nebyl příliš komunikativní, nyní už ano. Často se ptá i na věci, na které by nemusel, na věci, které může vykonávat zcela samostatně. Tipuji, že by IO8

chtěl být svéprávným a chtěl by bydlet samostatně. Myslím, že IO8 je spokojen s výkonem funkce opatrovníka.

I VO3 k IO9: Je to hodná, neproblémová klientka, je velmi tichá, zdá se, že vše chápe, ale to je jen zdánlivé, vše odkýve. Většinou nepotřebuje nic řešit. IO8 si přeje změnu místo, žije, pohybuje se stále na stejném místě, se stejnými lidmi. Myslím si, že je IO9 s výkonem funkce spokojená.

b. Pohled veřejného opatrovníka na spolupráci s opatrovancem

I VO3 k IO7: Osobní kontakt s IO7 probíhá vždy minimálně jednou krát za měsíc. Opatrovaná komunikuje prostřednictvím přítele také telefonicky. IO7 pravidelně dochází pro finanční prostředky. V bytě, kde nyní IO7 žije je navštěvována dle možností opatrovníka, nejlépe co tři měsíce. Nejčastěji spolu řešíme finance a také změnu trvalého bydliště. Problémem či překážkou při práci s opatrovanou je její závislost IO7 na partnerovi, kdy mu bezmezně důvěřuje. Opatrovaná je partnerem velmi ovlivněna.

I VO3 k IO8: Osobní setkání s IO8 probíhá 1-2 krát měsíčně. Často komunikujeme také telefonicky a e-mailem. Do přirozeného prostředí, tedy do chráněného bydlení docházím za opatrovancem dle potřeby. Nejčastěji společně řešíme finanční prostředky a také hokej. Probíráme také zdravotní stav IO8, kdy je třeba jej k ošetření lékaře velmi motivovat a možnosti práce. Největší problém při práci s IO8 spatřuji na straně sociální služby, kde opatrovaný žije. Služba má jiný pohled na přání opatrovance. Postupem času však dochází ke zlepšení spolupráce a služba je již nakloněna naplnění přání IO8.

I VO3 k IO9: Sama opatrovaná se na opatrovníka neobráť, spíše se na mne obrací sociální služba, kde IO9 žije. Osobní setkání probíhá nejméně jednou za 3 měsíce nebo dle potřeby opatrované. Nejčastěji spolu řešíme finanční prostředky, klientka si také přeje nějakou změnu ve smyslu změny lokality,

kde působí. V poslední době jsme často řešily také možnosti práce případně návštěvy sociálně-terapeutických dílen. Při práci s touto opatrovanou nespatřuji žádný problém či překážku. IO9 není problémová, navíc je v zařízení, kde se jí daří velmi dobře, má kolem sebe příjemný personál a také vrstevníky, se kterými si rozumí.

c. Strategie veřejného opatrovníka využívané při výkonu veřejného opatrovnictví

IVO3 k IO7: Vzhledem k tomu, že existuje podezření ze zneužívání finančních prostředků přítelem opatrované, tak jsou finanční prostředky vypláceny pouze na konkrétní osobní potřeby IO7. Požaduje doložení všech dokladů o koupi věcí, které si IO7 pořídí. Profesní vztah bych charakterizovala jako neutrální, neosobní. Snažím se být spíše průvodcem, ke všem opatrovaným zaujímám stejný přístup bez osobní roviny. Pokud dojde k rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů, snažím se vysvětlit pro a proti, opakovaně a trpělivě. Pokud se to nepodaří, konzultuji a spolupracuji se soudem. Pokud přijde informace ze strany soudu, opatrovaná a zejména její přítel situaci respektují. Jestliže nastane rozpor mezi přáním opatrované a možnostmi toto přání naplnit, snažím se opět vysvětlit z jakého důvodu je přání nereálné. Pokud je přání reálné, k rozporům nedochází. Pokud vysvětlení nepomůže a opatrovanec nadále trvá na svém přání, je z mé strany nabídnuta alternativa, případně je osloven soud, aby v dané věci podal své stanovisko.

IVO3 k IO8: Přáním opatrovance je účastnit se jako fanoušek hokejových utkání. Problém je na straně sociální služby, kde opatrovaný žije (personální kapacita). Opatrovanci se snažím vysvětlit situaci, konzultujeme, diskutujeme. Společně se dohodneme na řešení, které IO8 respektuje. Jako u všech mých opatrovanců, práci nepouštím do osobní roviny. Nejsem

direktivní či autoritativní, chci být spíše průvodcem. K rozporu mezi přáním opatrovance a ochranou jeho zájmů vůbec nedochází. Pokud je nějaká nejasnost, věc společně prodiskutujeme, probereme, najdeme společné řešení, které je poté ze strany opatrovance respektováno. V případě, že nastane rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit snažím se opatrovanci vysvětlit, z jakého důvodu není možné přání splnit. Záleží na konkrétním přání. Pokud nepomůže vysvětlení a opatrovance i nadále trvá na svém přání, je z mé strany nabídnuta alternativa, případně je osloven soud, aby v dané věci podal své stanovisko.

I VO3 k IO9: Klientka se nachází v pobytové sociální službě, jedná se o službu, se kterou je velmi dobrá spolupráce. S klienty velmi aktivně pracují, snaží se je posouvat, naslouchají jejich potřebám. U IO9 je velká míra podpory. Jako u všech mých opatrovanců se snažím o vztah na profesionální úrovni. Nechci být autoritou, ale spíše průvodcem. Do pracovního vztahu nevpouštím osobní rovinu. K rozporům mezi přáním opatrované a ochranou jejích zájmů nedochází, nedochází ani k žádným nejasnostem v této v této oblasti. Když nastane rozpor mezi přáním opatrovance a možnostmi toto přání naplnit snažím se IO9 vysvětlit z jakého důvodu je nereálné přání splnit. Pokud je přání reálné, k rozporům nedochází. Může však nastat situace, kdy požadavek opatrované nebude reálné splnit, je potřebné to opatrované vysvětlit. Pokud vysvětlení nepomůže a opatrovaná nadále trvá na svém přání, je z mé strany nabídnuta alternativa, případně je osloven soud, aby v dané věci podal své stanovisko.